

บทที่ 2

สภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางสังคม/วัฒนธรรมและประชากร ลักษณะเศรษฐกิจ และระบบการเกษตรของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ จังหวัดพะเยา บ้านน้ำมิน ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ และบ้านสา ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งจะทำให้ทราบถึงลักษณะพื้นที่ ความจำเป็นพื้นฐาน วิถีชีวิตของทั้ง 2 หมู่บ้าน ที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมและต่อต้านการยอมรับการปลูกยางพารา

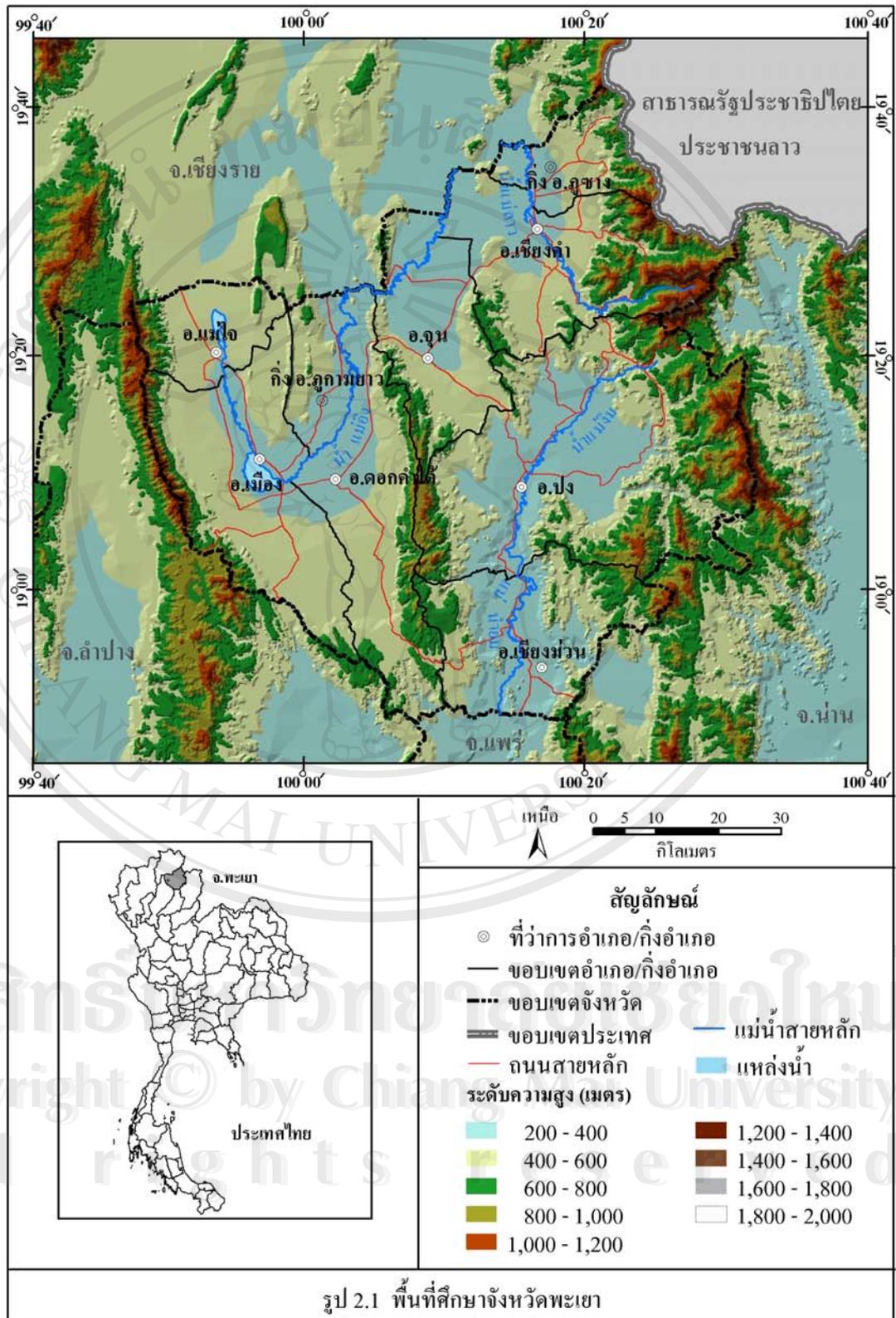
2.1 สภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดพะเยา

2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดชายแดนติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยมีขอบเขตอยู่ระหว่างละติจูดที่ 18 องศา 44 ลิปดา ถึง 19 องศา 44 ลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศา 40 ลิปดา ถึง 100 องศา 40 ลิปดา ตะวันออก มีเนื้อที่ 6,185.05 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,865,658 ไร่ ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 15 ของประเทศ พะเยามีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอพาน อำเภอป่าแดด และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอจาว จังหวัดลำปาง และอำเภอสอง จังหวัดแพร่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แขวงไชยะบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอำเภอท่าวังผา อำเภอบ้านหลวง และกิ่งอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอจาว และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

จังหวัดพะเยามีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบและภูเขาสูง (รูป 2.1) โดยมีระดับความสูงตั้งแต่ 240 - 1,740 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีเทือกเขาอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองพะเยาและอำเภอแม่ใจ เทือกเขาเหล่านี้ทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ขนานไปกับพื้นที่สูงตอนกลางของจังหวัดที่ค่อยลดระดับความลาดชันลงไปยังที่ราบอำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเมืองพะเยา และกิ่งอำเภอภูกามยาว ในขณะที่ภูเขาสูงชันมีอยู่ทางด้านตะวันออกของจังหวัด พบในอำเภอปง อำเภอเชียงคำและกิ่งอำเภอภูซาง สำหรับจังหวัดพะเยามีระดับความสูง

240 – 600 เมตร คิดเป็นร้อยละ 75 ของพื้นที่จังหวัด ส่วนระดับความสูง 600 – 1,000 เมตร และมากกว่า 1,000 เมตร คิดเป็นร้อยละ 20 และ 5 ตามลำดับ สำหรับความลาดชันมีค่าตั้งแต่ 0 – 84 องศา โดยพบว่ามีค่าความลาดชัน 0 -15 องศามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68 ของพื้นที่จังหวัด ในขณะที่ความลาดชัน 15 – 35 องศา และมากกว่า 35 องศา คิดเป็นร้อยละ 30 และ 2 ค่าความลาดชันในแต่ละระดับพบกระจายอยู่ทั่วไปในแต่ละอำเภอ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดพะเยามีผลต่อการปลูกยางพารา ซึ่งสถาบันวิจัยยาง (2544) แนะนำว่าควรปลูกยางพาราได้ในระดับความสูงไม่เกิน 600 เมตร ซึ่งจะทำให้สามารถเปิดกรีดยางพาราได้ภายในระยะเวลา 7 ปี ส่วนระดับความลาดชันที่เหมาะสมในการปลูกยางพาราควรมีค่าไม่เกิน 35 องศา และค่าความลาดชัน 0 – 15 องศาในค่าที่มีความเหมาะสมมากที่สุดสำหรับยางพารา โดยระดับความสูงและความลาดชันในจังหวัดพะเยา ถือว่ามีความเหมาะสมในการปลูกยางพารา

2.1.2 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดพะเยา เป็นแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดูหรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Tropical Wet and Dry Climate) ซึ่งในฤดูหนาวจะค่อนข้างหนาว และในฤดูร้อนจะค่อนข้างร้อน ทำให้สามารถแบ่งฤดูกาลในจังหวัดออกได้เป็น 3 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูร้อน (มีนาคม – เมษายน) ฤดูฝน (พฤษภาคม – ตุลาคม) และฤดูหนาว (พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์) ข้อมูลในรอบ 11 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2536 – 2546) ของอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน และจำนวนวันฝนตก มีดังนี้

อุณหภูมิเฉลี่ยในรอบ 11 ปีมีค่าเท่ากับ 25.2 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยเท่ากับ 7.8 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยเท่ากับ 39.2 องศาเซลเซียส ค่าอุณหภูมิมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากในแต่ละปี จากตาราง 2.1 พบว่าอุณหภูมิเฉลี่ยมีค่าเพิ่มขึ้นและลดลงไม่เกิน 1.0 องศาเซลเซียส โดยถือว่าไม่มีความแตกต่างกันมาก ที่จะมีผลต่อการปลูกยางพาราภายในจังหวัด เพราะอุณหภูมิที่เหมาะสมในการปลูกยางพาราคือประมาณ 28 องศาเซลเซียส (เวทไชยบุญกุล, 2532) ในขณะที่จังหวัดพะเยามีช่วงอุณหภูมิประมาณ 24 – 26 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงจะพบมากใน อำเภอเชียงคำ อำเภอปง และอำเภอเชียงม่วน

ตาราง 2.1 อุณหภูมิประจำปีของจังหวัดพะเยา

ปี	อุณหภูมิต่ำสุด (°C)	อุณหภูมิสูงสุด (°C)	อุณหภูมิเฉลี่ย (°C)
2536	4.6	39.0	24.9
2537	7.0	38.7	25.0
2538	7.0	40.5	25.3
2539	6.5	40.0	24.9
2540	8.4	38.6	25.2
2541	8.4	39.8	26.1
2542	2.5	38.1	25.1
2543	10.0	38.1	24.9
2544	9.5	39.0	25.4
2545	10.6	39.3	25.1
2546	10.8	39.5	25.1
เฉลี่ย	7.8	39.2	25.2

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในรอบ 11 ปี มีค่าเท่ากับ 1,231.17 มิลลิเมตร โดยมีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในปี พ.ศ. 2537 มีค่าเท่ากับ 1,979.4 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนต่ำสุดในปี พ.ศ. 2536 มีค่าเท่ากับ 921.47 มิลลิเมตร จากตาราง 2.2 พบว่าปริมาณน้ำฝนโดยรวมมีค่าใกล้เคียงกับความต้องการน้ำของยางพารา คือประมาณ 1,250 มิลลิเมตรต่อปี (สถาบันวิจัยยาง, 2544) โดยปริมาณน้ำฝนมีมากในอำเภอเชียงคำ อำเภอจุนและกิ่งอำเภอภูซาง ประมาณ 1,400 มิลลิเมตรต่อปี ดังนั้นจังหวัดพะเยาจึงมีปริมาณน้ำที่เพียงพอต่อการปลูกยางพาราได้ ในขณะที่จำนวนวันฝนตกในรอบ 11 ปี มีค่าเท่ากับ 90 วัน โดยมีจำนวนวันฝนตกมากที่สุดในปี พ.ศ. 2545 เท่ากับ 102 วัน และมีจำนวนวันฝนตกน้อยที่สุดในปี พ.ศ. 2536 เท่ากับ 78 วัน ส่วนความต้องการที่เหมาะสมของยางพาราต่อการกระจายตัวของฝนที่สถาบันวิจัยยาง (2544) กำหนดไว้คือ 120 – 150 วันต่อปี ซึ่งพบว่าจังหวัดพะเยายังมีการกระจายตัวของฝนน้อย โดยเฉพาะที่ราบระหว่างภูเขาในอำเภอเมืองพะเยาและอำเภอเชียงม่วน พบว่ามีจำนวนวันฝนตกน้อยประมาณ 80 วัน ซึ่งอาจจะมีผลต่อการเจริญเติบโตของยางพาราบ้างเล็กน้อย

ตาราง 2.2 ปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกของจังหวัดพะเยา

ปี	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)	จำนวนวันฝนตก
2536	921.47	78
2537	1,979.40	96
2538	1,333.69	84
2539	1,035.14	87
2540	1,035.23	79
2541	1,106.34	83
2542	1,175.00	101
2543	1,062.62	90
2544	1,464.45	96
2545	1,438.07	102
2546	1,126.85	86
เฉลี่ย	1,231.17	90

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

2.1.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ดิน ในจังหวัดพะเยาแบ่งออกได้เป็น 30 ชุดดิน ซึ่งชุดดินเหล่านี้เป็นดินที่มีศักยภาพหรือมีความเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบต่างๆ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการทำนา จะพบในบริเวณที่ราบและที่ราบน้ำท่วมถึง ส่วนใหญ่เกิดจากการพัฒนาและทับถมของตะกอนที่มากับน้ำ ทำให้เกิดเป็นที่ราบบริเวณกว้างในแต่ละอำเภอและตามหุบเขา ดินประเภทนี้พบในอำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอกุนและกิ่งอำเภอภูคา และกิ่งอำเภอภูคาขาว ส่วนดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชไร่และพืชสวน จะอยู่ในบริเวณที่ดอน ซึ่งอยู่ในบริเวณที่สูงกว่าพื้นที่นา สภาพพื้นที่สำหรับดินประเภทนี้มีความลาดชันเล็กน้อยไปจนถึงลูกคลื่นลอนชัน และมีบางพื้นที่ที่เป็นเนินเขาและเชิงเขา มีเนื้อดินปานกลางถึงละเอียด ซึ่งดินส่วนใหญ่จะมีการระบายน้ำที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชไร่ พืชสวน โดยเฉพาะยางพาราที่กำลังมีการนำไปปลูกทดแทนพืชเดิมที่ให้ผลผลิตต่ำ ดินประเภทนี้พบมากในอำเภอเมืองพะเยา อำเภอกุน และอำเภอปง ส่วนดินในบริเวณพื้นที่ภูเขา เป็นดินต้นหรือมีหินโผล่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตร โดยส่วนใหญ่มีความลาดชันสูง ประกอบไปด้วยดินประเภทต่างๆ หลายชนิดเมื่อสลายตัวแล้วทำให้ได้ดินที่มีคุณสมบัติแตกต่างกันไป ดินบริเวณนี้ในอดีตเป็นป่าไม้ธรรมชาติ แต่ปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกทำลายไปมาก พบมากในอำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน อำเภอปง และกิ่งอำเภอภูซาง

2) แหล่งน้ำ ในจังหวัดพะเยาที่ใช้สำหรับทำการเกษตรส่วนใหญ่ได้มาจากน้ำฝน แหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำชลประทาน โดยพบว่าน้ำฝนในจังหวัดพะเยามีปริมาณเฉลี่ย 1,231.17 มิลลิเมตรต่อปีดังกล่าวข้างต้นโดยมีกระจายของปริมาณน้ำฝนทั่วจังหวัด ส่วนแหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ กว๊านพะเยา หนองเล็งทราย แม่น้ำยม แม่น้ำอิง และแม่น้ำลาว ซึ่งกว๊านพะเยา (มีเนื้อที่ 12,831 ไร่) และหนองเล็งทราย (มีเนื้อที่ 4,000 ไร่) เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ พบในอำเภอเมืองพะเยาและอำเภอแม่ใจ ส่วนแม่น้ำยมมีต้นกำเนิดมาจากคอกภูลังในอำเภอปงไหลผ่านอำเภอปงและอำเภอเชียงม่วน แม่น้ำอิงไหลมาจากจังหวัดเชียงรายผ่านอำเภอจุน อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเมืองพะเยา และอำเภอแม่ใจ ส่วนแม่น้ำลาวมีต้นกำเนิดมาจากห้วยน้ำลาวในอำเภอเชียงคำไหลผ่านอำเภอเชียงคำ และกิ่งอำเภอภูซาง ก่อนจะไหลไปรวมตัวกับแม่น้ำอิงที่อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย สำหรับแหล่งน้ำชลประทาน ในจังหวัดพะเยาจนถึงปี พ.ศ. 2546 มีจำนวน 1,844 โครงการ สามารถช่วยเหลือพื้นที่การเกษตรในฤดูฝนได้ประมาณ 641,617 ไร่ และฤดูแล้งได้ประมาณ 72,330 ไร่ จากพื้นที่ที่ถือครองทั้งหมด 938,826 ไร่ ซึ่งมีการกระจายอยู่ทั่วจังหวัด โดยอำเภอที่มีจำนวนแหล่งน้ำมาก ได้แก่ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอเมืองพะเยา และอำเภอปง ในขณะที่อำเภอแม่ใจและกิ่งอำเภอภูซางมีจำนวนแหล่งน้ำน้อยที่สุด

แม้ว่าจังหวัดพะเยาจะมีจำนวนแหล่งน้ำมาก จากแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำชลประทาน แต่จำนวนแหล่งน้ำส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ราบซึ่งจะเป็นประโยชน์มากสำหรับพื้นที่นาข้าวและพืชไร่หลังการเก็บเกี่ยว ส่วนการปลูกยางพาราของเกษตรกรโดยมากจะปลูกบนพื้นที่เนินเขาและเชิงเขา ซึ่งจะใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเหล่านี้ได้น้อย ในขณะที่แหล่งน้ำจากน้ำฝนจะมีผลต่อการปลูกยางพาราของเกษตรกรมากกว่า

3) ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดพะเยามีพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด 2,221,526 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ คิดเป็นร้อยละ 72.31 ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด พบกระจายอยู่ทั่วไปทุกอำเภอโดยพบมากที่อำเภอปงและอำเภอเชียงม่วน ส่วนสวนป่าและป่าไม้เสื่อมโทรม คิดเป็นร้อยละ 22.03 และ 5.66 พบกระจายอยู่ทั่วไปในแต่ละอำเภอในเนื้อที่ใกล้เคียงกัน สำหรับป่าเต็งรังภายในจังหวัดพบได้น้อยมาก ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์จะถูกกำหนดให้เป็นป่าอนุรักษ์ ซึ่งจะใช้เป็นแหล่งต้นน้ำ ห้ามให้มีการเข้าไปใช้ทรัพยากรต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ป่าดิบเขาและป่าเบญจพรรณ ส่วนพื้นที่นอกเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งอาจจะเป็นพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ พื้นที่เกษตรกรรม และป่าไม้เสื่อมโทรม เกษตรกรสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้ โดยพื้นที่เหล่านี้จะมีผลต่อการปลูกยางพาราของเกษตรกรในอนาคต

2.1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐานและการปกครอง

พะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ เดิมมีชื่อว่า “เมืองภูกามยาว” ในปี พ.ศ. 1602 ซึ่งเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ของนครเงินยางเชียงแสน มีขุนจอมธรรมเป็นผู้ปกครองและมีการสืบต่อการขึ้นครองราชย์ภายในราชวงศ์หลายสมัยจนถึงสมัยของพระยาจำเมือง พ่อขุนเม็งรายยกทัพเข้ามาประชิดเมือง แต่พระยาจำเมืองใช้วิธีการยกเมืองชายแดนบางเมืองให้แก่พ่อขุนเม็งรายเพื่อเป็นการสงบศึก และทั้งสองพระองค์ยังได้ทำสัญญาเป็นมิตรต่อกัน ในขณะที่ช่วงเวลานั้นพระยาร่วงซึ่งเป็นสหายสนิทได้เสด็จมาเยี่ยมเยือนพ่อขุนงำเมืองเป็นประจำทุกปีและได้มีโอกาสรู้จักพ่อขุนเม็งราย ทั้งสามพระองค์ทรงเป็นพระสหายสนิทกันมากถึงกับได้หันหลังพิงกันพร้อมกับทำสัตยปฏิญาณ ณ ริมฝั่งแม่น้ำกู่ (แม่น้ำอิง) ว่าจะไม่ผูกเวรแก่กันและจะเป็นมิตรสหายที่ดีต่อกัน โดยได้กรีดโลหิตออกรวมกันในขันผสมน้ำดื่มพร้อมกัน เมื่อพ่อขุนงำเมืองสิ้นพระชนม์ลงในปี พ.ศ. 1816 เมืองพะเยาจึงได้รวมอยู่กับอาณาจักรล้านนาตั้งแต่นั้นมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2386 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ให้เมืองพะเยาเป็นเมืองขึ้นของนครลำปางและในปีพ.ศ. 2457 ได้ยุบเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมือง แล้วใช้ตำแหน่งนายอำเภอแทน พะเยาจึงมีฐานะเป็นอำเภอในอำนาจการปกครองของจังหวัดเชียงราย ต่อมาเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2520 พะเยาจึงได้รับการยกฐานะจากอำเภอพะเยา เป็นจังหวัดพะเยาและเป็นจังหวัดที่ 72 ของประเทศไทย การเพิ่มขึ้นของประชากรในจังหวัดพะเยา ส่วนหนึ่งมีการอพยพของประชากรมาจากจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดเชียงราย ลำปาง แพร่ และน่าน โดยเฉพาะประชากรในอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และจังหวัดน่าน จะมีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดมากที่สุด นอกจากนั้นยังมีประชากรทางภาคอีสาน อพยพเข้ามาอาศัยร่วมด้วย เนื่องจากความแห้งแล้งของพื้นที่ในอดีต ทำให้ประชากรต้องการย้ายเข้ามายังพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า แต่ด้วยการมีวัฒนธรรมและประเพณีเดิมของจังหวัดที่มีการสืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ ทำให้ประชากรทั้งหมดถูกปลูกฝังให้มีความหนึ่งเดียวกันภายในจังหวัดพะเยา

ปัจจุบันจังหวัดพะเยาแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ราชการบริหารส่วนกลาง 2) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย ส่วนราชการประจำจังหวัด และส่วนของอำเภอ กิ่งอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และ 3) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 1 เทศบาลเมือง 11 เทศบาลตำบล 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด และ 68 องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งจังหวัดพะเยา ประกอบด้วยอำเภอ 7 อำเภอ (ตาราง 2.3) คือ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอปง อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ และอำเภอเชียงม่วน และ 2 กิ่งอำเภอ คือ กิ่งอำเภอภูซาง และกิ่งอำเภอภูกามยาว รวม 68 ตำบล และ 795 หมู่บ้าน

ตาราง 2.3 การแบ่งเขตการปกครอง ปี พ.ศ. 2547

อำเภอ	การปกครองส่วนภูมิภาค		การปกครองส่วนท้องถิ่น		
	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาลเมือง	เทศบาลตำบล	อบต.
เมือง	15	170	1	-	15
แม่ใจ	6	65	-	1	6
ดอกคำใต้	12	124	-	2	12
จุน	7	84	-	1	7
ปง	7	88	-	2	7
เชียงคำ	10	132	-	2	10
เชียงม่วน	3	34	-	1	3
กิ่งอำเภอภูพาน	3	40	-	1	3
กิ่งอำเภอภูซาง	5	58	-	1	5
รวม	68	795	1	11	68

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา, 2547.

2.1.5 ลักษณะประชากร

จังหวัดพะเยามีจำนวนประชากรทั้งหมด 501,509 คน (ตาราง 2.4) เป็นชาย 247,765 คน และหญิง 253,744 คน และเป็นเกษตรกร 301,800 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 144,152 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยจะมีจำนวนประชากรต่อครัวเรือน 4 คน จำนวนครัวเรือนเกษตรมี 86,572 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีชาวเขาอาศัยอยู่ตามบริเวณเทือกเขาสูง กระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัด ได้แก่ เผ่าเย้า ม้ง และลีซอ จำนวน 16,180 คน

ตาราง 2.5 แสดงจำนวนประชากรในแต่ละช่วงอายุ พบว่าประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดพะเยาอยู่ในช่วงอายุ 40 – 49 ปี รองลงมาได้แก่ อายุ 30 – 39 ปี 20 – 29 ปี และ 10 – 19 ปี ซึ่งกำลังอยู่ในวัยแรงงาน ในขณะที่ผู้ที่มีอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป มีจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 4.67 และเด็กที่มีอายุไม่เกิน 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 11.32 ของจำนวนประชากรในจังหวัด นอกจากนี้ยังมีประชากรอีก 12,384 คนที่ยังไม่ได้สำรวจอายุเนื่องจากจำอายุของตัวเองไม่ได้และเป็นคนสัญชาติอื่น

All rights reserved

ตาราง 2.4 จำนวนประชากร ปี พ.ศ. 2546

อำเภอ	จำนวน (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
เมือง	61,253	63,518	124,771
แม่ใจ	18,410	18,882	37,292
ดอกคำใต้	36,479	38,068	74,548
จุน	26,296	27,702	53,998
ปง	27,753	27,213	54,966
เชียงคำ	39,522	40,020	79,542
เชียงม่วน	10,090	9,837	19,927
กิ่งอำเภอภูพานขาว	12,135	12,860	24,995
กิ่งอำเภอภูซาง	15,827	15,644	31,471
รวม	247,765	253,744	501,509

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา, 2546.

ตาราง 2.5 อายุของประชากร ปี พ.ศ. 2546

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)
0 – 9	56,781
10 – 19	71,321
20 – 29	77,268
30 – 39	88,701
40 – 49	90,836
50 – 59	50,090
60 – 69	30,707
70 – 79	18,315
80 – 89	4,408
90 – 99	556
มากกว่า 100	142
ไม่ได้สำรวจอายุ	12,384
รวม	501,509

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา, 2546.

การแบ่งวุฒิการศึกษาของประชากรในจังหวัดพะเยา ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป พบว่ามีจำนวน 254,190 คน จากตาราง 2.6 พบว่าประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 46.56 มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถม รองลงมาได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น ไม่มีการศึกษา ปริญญาตรีหรือสูงกว่า มัธยมศึกษาตอนปลาย และปวช./อนุปริญญา โดยคิดเป็นร้อยละ 21.42 10.05 7.34 6.51 6.29 และ 1.83 ตามลำดับ นอกจากนี้หากเปรียบเทียบจำนวนของประชากรชายและหญิงในแต่ละระดับการศึกษา จะพบว่าจำนวนประชากรชายจะมีมากกว่าประชากรหญิงเสมอ ยกเว้นระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่าที่จำนวนประชากรหญิงจะมีมากกว่าจำนวนประชากรชายคิดเป็นร้อยละ 37.49 โดยรวมแล้วประชากรในจังหวัดได้รับการศึกษาก่อนข้างดีทำให้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการยอมรับการปลูกยางพารา เพราะจะทำให้เกษตรกรมีความเข้าใจและมีการยอมรับได้ง่าย

ตาราง 2.6 ระดับการศึกษาและจำนวนประชากร (อายุ 15 ปี ขึ้นไป)

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)		
	ชาย	หญิง	รวม
ไม่มีการศึกษา	10,918	7,734	18,652
ต่ำกว่าประถม	67,742	50,603	118,345
ประถมศึกษา	32,021	22,431	54,452
มัธยมศึกษาตอนต้น	15,696	9,854	25,550
มัธยมศึกษาตอนปลาย	12,963	3,018	15,981
ปวช. และอนุปริญญา	3,780	883	4,663
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	6,365	10,182	16,547
รวม	149,484	104,706	254,190

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา, 2546.

จากข้อมูลของศูนย์ราชการจังหวัดพะเยาปี พ.ศ. 2544 พบว่ามีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์และกลุ่มการเกษตร รวม 201 กลุ่ม มีสมาชิกรวม 102,465 คน แบ่งออกเป็น 53 สหกรณ์ 1 ชุมชนสหกรณ์ และ 147 กลุ่มเกษตรกร การจัดตั้งกลุ่มเหล่านี้เพื่อผลประโยชน์ในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น การรวบรวมเงินซื้อสินค้าในราคาถูก การจัดสรรผลกำไร การมีเงินทุนกู้ยืมคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น ในตาราง 2.7 พบว่ามีจำนวนสหกรณ์การเกษตรมากที่สุด เนื่องจากการประกอบอาชีพหลักของประชากรในจังหวัดเป็นอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ตาราง 2.8 ยังพบว่าการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ทำนาก็มีจำนวนมากที่สุด แม้ว่าจะมีจำนวนกลุ่มใกล้เคียงกับกลุ่มการทำพืชสวนและพืชไร่ แต่จำนวนของสมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกันมากถึง 6,000 คน การทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรมากกว่าการทำ

พืชสวน พืชไร่ และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมักจะทำเป็นอาชีพเสริม ในขณะที่การส่งเสริมการปลูกยางพาราภายในจังหวัดก็จะทำให้เกษตรกรที่มีการยอมรับส่วนใหญ่นิยมทำเป็นอาชีพเสริมเช่นกัน

ตาราง 2.7 ประเภท จำนวนและจำนวนสมาชิกของสหกรณ์จังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2544

ประเภทสหกรณ์	จำนวนสหกรณ์	จำนวนสมาชิก (คน)
1. สหกรณ์การเกษตร	31	71,375
2. สหกรณ์นิคม	1	1,883
3. สหกรณ์ออมทรัพย์	8	9,869
4. สหกรณ์ร้านค้า	3	1,097
5. สหกรณ์บริการ	10	1,767
6. ชุมชนสหกรณ์จังหวัดพะเยา	1	23
รวม	53 สหกรณ์ 1 ชุมชน	85,991 คน 23 สหกรณ์

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา, 2546 ก.

ตาราง 2.8 ประเภทและจำนวนกลุ่มเกษตรกรจังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2544

ประเภทกลุ่มเกษตรกร	จำนวนกลุ่ม	จำนวนสมาชิก (คน)
1. ทำนา	62	9,441
2. ทำสวน	41	3,441
3. ทำไร่	41	3,504
4. เลี้ยงสัตว์	2	88
รวม	147	16,474

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา, 2546 ก.

2.1.6 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1) เส้นทางคมนาคม จังหวัดพะเยามีทางหลวงสายสำคัญ ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 และทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1021 1091 1120 และ 1093 ซึ่งใช้เดินทางเชื่อมต่อไปยังจังหวัดใกล้เคียง (ตาราง 2.9) การเดินทางเข้ามาในจังหวัดพะเยานั้นสามารถเดินทางได้ด้วยรถยนต์เพียงอย่างเดียว ส่วนการเดินทางโดยรถไฟและเครื่องบินยังไม่สามารถมาถึง ต้องอาศัยสถานีของจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ หรือเชียงราย เป็นจุดเชื่อมต่อสำหรับการเดินทางโดยรถยนต์ต่อไป

ตาราง 2.9 ถนนสายสำคัญ

หมายเลขถนน	ลักษณะเส้นทาง
1	กรุงเทพฯ – เชียงราย
1021	แยกจากถนนหลวงหมายเลข 1 บริเวณบ้านแม่ต้า อำเภอเมืองพะเยา ผ่านอำเภอดอกคำใต้ จุน เชียงคำ จนถึงแยกอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
1091	ผ่านอำเภอจุน ปง เชียงม่วน เข้าสู่อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
1120	ผ่านอำเภอเชียงม่วน เข้าสู่อำเภอสอง จังหวัดแพร่
1093	บริเวณสุขาภิบาลสบง ถึงบ้านฮวก กิ่งอำเภอภูซาง ซึ่งเป็นจุดผ่อนปรนให้เป็นบริเวณการค้าชายแดนไทย – ลาว
1127	แยกจากถนนหลวงหมายเลข 1 ถึงบ้านด้าม่อน อำเภอเมืองพะเยา
1148	แยกจากถนนหลวงหมายเลข 1021 ที่สุขาภิบาลสบง ผ่านบ้านสะ บ้านสะเก็น อำเภอ เชียงคำ
1193	เชื่อมต่อกับถนนหลวงหลายเลข 1 และ 1021 ไปอำเภอแม่ใจ
1202	เป็นถนนที่แยกจากถนนเลี่ยงเมืองบริเวณสี่แยกประจักษ์ถึงอำเภอป่าแดด
1251	แยกจากถนนหลวงหมายเลข 1021 ไปบรรจบกับถนนหลวงหมายเลข 1091 อำเภอเชียง ม่วน และสามารถเดินทาง ไปจังหวัดน่าน

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา, 2548.

2) การถือครองที่ดิน ในปี พ.ศ. 2546 จังหวัดพะเยา มีจำนวนประชากรที่เป็นเกษตรกร 301,800 คน คิดเป็นร้อยละ 60.18 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และมีครัวเรือนเกษตรกร 86,572 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 60.06 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีการถือครองที่ดินทำการเกษตร 938,826 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.71 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยอำเภอดอกคำใต้มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรมากที่สุด 200,378 ไร่ รองลงมาคืออำเภอเชียงคำ อำเภอเมืองพะเยา และอำเภอจุน ซึ่งมีจำนวน 145,478 ไร่ 134,336 ไร่ และ 130,038 ไร่ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาถึงขนาดพื้นที่ถือครองต่อจำนวนเกษตรกรที่เป็นผู้ถือครองพื้นที่ในจังหวัดพะเยามีค่าเท่ากับ 12.9 ไร่ ในขณะที่อำเภอดอกคำใต้มีเกษตรกรถือครองพื้นที่มากที่สุดเท่ากับ 17.3 ไร่ และในอำเภอเมืองพะเยามีจำนวนพื้นที่ถือครองน้อยที่สุดเท่ากับ 9.4 ไร่ ขนาดพื้นที่ถือครองของเกษตรกรจะมีผลต่อขนาดของพื้นที่ปลูกยางพารา จากข้อมูลในตาราง 2.10 จะพบว่าเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ถือครองน้อย จะทำให้มีขนาดของสวนยางพาราที่เกษตรกรตัดสินใจปลูกน้อยไปด้วย

ตาราง 2.10 พื้นที่ถือครองทำการเกษตร ปี พ.ศ. 2546

อำเภอ	พื้นที่ถือครอง (ไร่)	ขนาดพื้นที่ถือครอง (ไร่ / คน)
เมือง	134,336	9
แม่ใจ	71,713	12
ดอกคำใต้	200,378	17
จุน	130,038	17
ปง	100,162	16
เชียงคำ	145,478	13
เชียงม่วน	48,241	11
กิ่งอำเภอภูพาน	58,138	16
กิ่งอำเภอภูซาง	50,342	10
รวม	938,826	13

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา, 2547.

3) รายได้เฉลี่ยต่อปี ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดพะเยาประกอบอาชีพทางการเกษตร คิดเป็นร้อยละ 60.18 ของจำนวนประชากรทั้งหมด จากข้อมูลของสำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2546 พบว่าอาชีพเกษตรกรส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 41.80 ของจำนวนเกษตรกรทั้งหมด จะมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 2,000 – 3,999 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งจะมีรายได้เท่ากับอาชีพแรงงานรับจ้างทั่วไป ในขณะที่กลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจและรับราชการ จะมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 6,000 – 7,999 และ 10,000 – 14,000 บาทต่อคนต่อเดือน เมื่อนำรายได้ของผู้มีงานทำมาคำนวณกับจำนวนประชากรทั้งจังหวัด พบว่า โดยเฉลี่ยประชากรจะมีรายได้ 27,967 บาทต่อคนต่อปี รายได้ของเกษตรกรที่ค่อนข้างต่ำ จะมีผลต่อการยอมรับการปลูกยางพารา เพราะการทำสวนยางพาราจำเป็นต้องใช้ต้นทุนมากในการซื้อต้นกล้ายางพารา ถ้าเกษตรกรต้องการที่จะปลูกยางพาราด้วยทุนของตัวเอง ในขณะที่เกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการปลูกยางพาราของรัฐบาล อาจจะไม่มีการยอมรับมากนัก

4) แรงงาน จากข้อมูลของสำนักงานสถิติจังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2546 พบว่าจังหวัดพะเยามีประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่อยู่ในกำลังแรงงานจำนวน 265,238 คน คิดเป็นร้อยละ 52.89 ของประชากรทั้งหมดและเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน 139,417 คน คิดเป็นร้อยละ 27.80 ส่วนผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี มีจำนวน 96,854 คน คิดเป็นร้อยละ 19.31 สำหรับกลุ่มผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานแบ่งออกเป็น 1) ผู้มีงานทำ จำนวน 254,190 คน คิดเป็นร้อยละ 95.84 ของผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงาน 2) ผู้ว่างงาน หมายถึง ผู้ไม่มีงานทำ และพร้อมที่จะทำงาน มีจำนวน 5,048 คน คิดเป็นร้อยละ 1.90 และ 3) ผู้รอฤดูกาล หมายถึง ผู้ที่ไม่ได้ทำงานและไม่พร้อมที่จะทำงาน เนื่องจากจะรอทำงานในฤดูกาล

เพาะปลูกต่อไป จำนวน 6,000 คน คิดเป็นร้อยละ 2.26 ส่วนกลุ่มผู้ที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน มีจำนวน 139,417 คน แบ่งออกเป็น 1) ทำงานที่บ้าน จำนวน 36,807 คน คิดเป็นร้อยละ 26.40 2) เรียนหนังสือ จำนวน 50,565 คน คิดเป็นร้อยละ 36.27 และ 3) อื่นๆ เช่น เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ เป็นต้น มีจำนวน 52,045 คน คิดเป็นร้อยละ 37.33 แรงงานในจังหวัดพะเยามีมากเพียงพอต่อการทำสวนยางพารา ในขณะที่การยอมรับของเกษตรกรจำเป็นต้องมีการพิจารณาทางด้านปัจจัยอื่นตามไปด้วย

2.1.7 ระบบการเกษตร

ประชากรร้อยละ 60.18 ของจังหวัด ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นอาชีพที่ผลิตอาหารไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน โดยเฉพาะข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของประเทศ นอกจากนั้นผู้ประกอบการเกษตรไม่จำเป็นต้องเรียนให้มีระดับการศึกษาที่สูงเหมือนวิชาชีพอื่น เพียงแต่อาศัยความใกล้ชิดกับพื้นที่และการได้รับคำแนะนำจากเกษตรกรที่ทำมาก่อน ก็สามารถทำได้ เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเป็นหลัก เพื่อใช้ในการบริโภค ถ้าเหลือก็จะนำไปขายเป็นรายได้ให้ครอบครัว หลังการเก็บเกี่ยวข้าว เกษตรกรจะปลูกพืชไร่อื่นๆ ตามความต้องการในรอบ 1 ปี สามารถปลูกพืชได้ 2 – 3 ชนิด แล้วแต่การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ในแต่ละปี เช่น ปริมาณน้ำฝน ราคาสินค้า ราคาปุ๋ย การส่งเสริมของรัฐ เป็นต้น ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของเกษตรกร การทำการเกษตรของจังหวัดพะเยา แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ การปลูกพืชไร่ การปลูกพืชสวน การเลี้ยงสัตว์ และการทำประมง ซึ่งการทำเกษตรแต่ละอย่างสามารถพบกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดพะเยา

1) การเพาะปลูก พืชที่ปลูกในจังหวัดพะเยามีหลายชนิด มีทั้งพืชปลูกเพื่อใช้บริโภคและเพื่อการค้า จากการสำรวจของสำนักงานเกษตรจังหวัดในปีการเพาะปลูก พ.ศ. 2546/2547 มีพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลักที่สำคัญให้กับเกษตรกร ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ฝ้าย ละหุ่ง จิง ลำไย และลิ้นจี่ ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตในตาราง 2.11 ในขณะที่การปลูกยางพาราของเกษตรกรภายในจังหวัดกำลังได้รับความนิยม โดยมีการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการหลายฝ่ายและกำลังจัดให้เป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ของจังหวัด แต่เนื่องจากพื้นที่ปลูกยังมีไม่มาก ทำให้ไม่ได้ทำการสำรวจพื้นที่เพาะปลูกอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

ตาราง 2.11 ชนิดพืช พื้นที่ปลูก และผลผลิตต่อไร่ ปี พ.ศ. 2547

กลุ่มพืช	ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ผลผลิต (กิโลกรัม)ต่อไร่
พืชไร่	ข้าวเจ้าหอมมะลิ	353,775	543
	ข้าวเหนียวนาปี	413,796	688
	ข้าวเจ้าข้าวไร่	5,900	341
	ข้าวเหนียวข้าวไร่	4,975	387
	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	262,187	914
	กระเทียม	6,151	750
	หอมแดง	13,545	930
	ฝ้าย	10,380	210
	ละหุ่ง	5,062	160
	จิง	6,839	160
พืชสวน	ลำไย	46,692	900
	ลิ้นจี่	21,580	950

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา, 2548.

ตาราง 2.12 ปฏิทินการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

ระบบ / เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1	กระเทียม หอมแดง						ข้าวนาปี					
2	ถั่วเหลือง ถั่วลิสง						ข้าวนาปี					
3	พืชผัก						ข้าวนาปี					พืชผัก
4				ถั่วเขียว		ข้าวนาปี						
5				ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์					ถั่วลิสง ถั่วเขียว			
6	พืชไร่อื่นๆ		ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์					ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์รุ่น 2 ยาสูบ				
7	ฝ้าย						ฝ้าย					

ที่มา: สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา, 2546 ข.

2) การเลี้ยงสัตว์ ในจังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และเพื่อใช้แรงงาน โดยนิยมเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ การทำฟาร์มขนาดใหญ่เพื่อการค้ามีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นกิจการขนาดเล็ก และเป็นการเลี้ยงแบบรายย่อย กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทั่วไป สัตว์ที่นิยมเลี้ยงกันมาก ได้แก่ โคเนื้อ กระบือ สุกร ไก่พื้นเมือง ไก่เนื้อ ไก่ไข่ เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ และเป็ดเทศ

3) ปัญหาการเกษตร ของจังหวัดพะเยา ได้แก่ การขาดดินที่มีคุณภาพในพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งดินส่วนใหญ่มีคุณภาพค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจใน

เรื่องการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพ ในขณะที่พื้นที่ราบลุ่มน้ำอิงมักประสบปัญหาน้ำท่วมอยู่เสมอ และมักจะเกิดขึ้นในทุกๆ ปี แม้ว่าจะมีหน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาช่วยแก้ปัญหาได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงระยะสั้นเท่านั้น ไม่ได้มีการวางแผนจัดการให้ในระยะยาว นอกจากนี้ในบางพื้นที่ของโครงการสร้างระบบกระจายน้ำชลประทานยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทำการเกษตร บางจุดขาดคลองส่งน้ำ ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรในฤดูแล้งได้ การขาดแหล่งทุ่งหญ้าสาธารณะเพื่อใช้ในการเลี้ยงโคและกระบือ ก็เป็นปัญหาที่เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนและต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยแก้ไข

ปัญหาใหญ่ที่เกษตรกรมีการร้องเรียนให้แก้ไขมากที่สุด ได้แก่ ราคาตกต่ำของผลผลิตทางการเกษตรทุกชนิด ในขณะที่ปัจจัยทางการผลิตอื่นๆ มีราคาเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังมีความลังเลในการลงทุนและพัฒนาผลผลิต เนื่องจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตทางการเกษตร หน่วยงานของรัฐบาลควรเข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดในจังหวัด เพราะจะทำให้เกษตรกรสามารถดูแลจัดการการเกษตรกรรมได้อย่างถูกต้อง และเป็นการเพิ่มคุณภาพของผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น ซึ่งบางครั้งการขาดความรู้ในเรื่องการใช้สารเคมีต่างๆ จะทำให้เป็นปัญหาเกิดสารพิษตกค้างในผลผลิตและเกิดมลพิษในระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม การขาดความสนใจในเรื่องข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาด ทำให้ไม่สามารถวางแผนการผลิตและการตลาดได้ นอกจากนี้สถาบันทางการเกษตรบางกลุ่มขาดการบริหารจัดการและการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่ดีพอ

2.2 สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านน้ำมิน ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

2.2.1 ทำเลที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ

บ้านน้ำมินตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตำบลแม่ลาวและตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอเชียงคำ มีค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์คือ ละติจูดที่ 19 องศา 25 ลิปดา 12 ฟลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 25 ลิปดา 48 ฟลิปดา ตะวันออก โดยมีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอเท่ากับ 35 กิโลเมตร พื้นที่ของหมู่บ้านมีประมาณ 7,795 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศประกอบไปด้วยพื้นที่ราบและภูเขา (รูป 2.2) พื้นที่ราบซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านถูกล้อมรอบไปด้วยภูเขา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศใต้ ที่มีระดับความสูงตั้งแต่ 520 – 1,140 เมตร โดยพื้นที่ราบจะมีระดับความสูงที่ 520 – 560 เมตร มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมมุมฉากจะมีหมู่บ้านตั้งอยู่ตรงกลางและอยู่ติดกับบ้านน้ำลาว ลักษณะภูเขาบริเวณบ้านน้ำมินมีความสลับซับซ้อน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าบนภูเขาที่เกิดจากการทำไร่เลื่อนลอยของชาวบ้าน ตั้งแต่เชิงเขาไปจนถึงยอด

เขา พื้นที่หมู่บ้านอยู่ห่างจากบริเวณภูเขาโดยรอบประมาณ 500 – 1,000 เมตร ความลาดชันของพื้นที่มีค่าตั้งแต่ 0 – 84 องศา โดยค่าความลาดชัน 0 – 9 องศาจะอยู่ที่ระดับความสูงไม่เกิน 600 เมตร และช่วง 1,060 – 1,100 เมตร ส่วนความลาดชันสูงตั้งแต่ 9 – 84 องศา จะพบมากที่ระดับความสูงมากกว่า 600 – 1,060 เมตร บ้านน้ำมินมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านป่ากอ ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านน้ำมินเหนือ ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ

จังหวัดพะเยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านกอก ตำบลแม่ลาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

2.2.2 ลักษณะภูมิอากาศ

อุณหภูมิในรอบ 11 ปี (ตาราง 2.13) ที่ผ่านมาโดยเฉลี่ยจะมีค่าเท่ากับ 25.3 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยเท่ากับ 7.8 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยเท่ากับ 39.4 องศาเซลเซียส ค่าอุณหภูมิมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากในแต่ละปีคือ อุณหภูมิเฉลี่ยมีค่าเพิ่มขึ้นและลดลงไม่เกิน 0.8 องศาเซลเซียส

ตาราง 2.13 อุณหภูมิประจำปีของบ้านน้ำมิน

ปี	อุณหภูมิต่ำสุด (°C)	อุณหภูมิสูงสุด (°C)	อุณหภูมิเฉลี่ย (°C)
2536	4.4	38.6	24.8
2537	8.3	38.8	25.1
2538	7.5	40.7	25.3
2539	6.9	39.6	25.0
2540	8.1	38.7	25.3
2541	8.9	40.1	26.1
2542	2.2	38.9	25.3
2543	9.5	39.3	25.0
2544	9.2	39.0	25.4
2545	10.5	39.7	25.4
2546	10.6	40.4	25.4
เฉลี่ย	7.8	39.4	25.3

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในรอบ 11 ปี (ตาราง 2.14) ของบ้านน้ำมินมีค่าเท่ากับ 1,380.56 มิลลิเมตร โดยมีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 1,844 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนต่ำสุดในปี พ.ศ. 2543 เท่ากับ 1,002 มิลลิเมตร ส่วนจำนวนวันฝนตกโดยเฉลี่ย จะมีค่าเท่ากับ 95 วัน โดยมีจำนวนวันฝนตกมากที่สุดในปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 101 วัน และมีจำนวนวันฝนตกน้อยที่สุดในปี พ.ศ. 2545 เท่ากับ 114 วัน หากเปรียบเทียบจำนวนวันฝนตกในรอบ 1 ปี จะพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วจะมีฝนตกทุกๆ 4 วัน ซึ่งนับว่าความถี่ของฝนตกยังมีจำนวนน้อย แต่ก็มีความพอเพียงสำหรับการปลูกพืชบางชนิด เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ขางพารา ข้าวโพด ข้าว เป็นต้น

ตาราง 2.14 ปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกของบ้านน้ำมิน

ปี	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)	จำนวนวันฝนตก
2536	1,201.20	86
2537	1,844.00	106
2538	1,562.40	77
2539	1,152.40	99
2540	1,293.80	76
2541	1,243.90	98
2542	1,271.80	102
2543	1,002.00	92
2544	1,834.80	104
2545	1,589.10	114
2546	1,190.80	85
เฉลี่ย	1,380.56	95

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

2.2.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ดิน ในบริเวณบ้านน้ำมิน แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มชุดดิน ตามการจัดจำแนกของกรมพัฒนาที่ดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 7 29 และ 62 ข้อมูลคุณสมบัติของแต่ละชุดดินสามารถอธิบายได้ ดังนี้กลุ่มชุดดินที่ 7 พบตามพื้นที่ราบถึงค่อนข้างราบ โดยคิดเป็นร้อยละ 40 ของพื้นที่บ้านน้ำมิน ลักษณะโดยทั่วไปเป็นดินเหนียว มีสีน้ำตาล หรือสีน้ำตาลปนเทา พบจุดประสีน้ำตาล สีแดงปนเหลือง สีน้ำตาลปนแดง หรือสีแดงปะปนตลอดชั้นดิน กลุ่มดินนี้เกิดจากพวกตะกอนลำนํ้า เป็นดินลึก มีค่า pH 6.0-7.0 มีการระบายน้ำค่อนข้างไม่ดี ดินมีระดับความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ส่วนใหญ่ใช้ทำนา ถ้าหากมีการชลประทานและการจัดการที่ดี สามารถทำนาได้ 2 ครั้ง ให้ผลผลิตค่อนข้างสูง

กลุ่มชุดดินที่ 29 พบบริเวณที่ตอนที่เป็นลูกคลื่นจนถึงเนินเขา คิดเป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่บ้านน้ำมิน ลักษณะโดยทั่วไปเป็นดินเหนียว ดินมีสีน้ำตาลเหลือง หรือแดง เกิดจากวัตถุต้นกำเนิด ดินพวกตะกอนลำน้ำ หรือเกิดจากการสลายตัวของหินหลายชนิด ที่มีเนื้อละเอียด เป็นดินลึก มีความเป็นกรดเล็กน้อยคือมีค่า pH 4.5-5.5 มีการระบายน้ำดี ดินมีระดับความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ ใช้ในการปลูกพืชไร่และไม้ผลต่างๆ มีส่วนน้อยที่ยังคงสภาพเป็นป่าธรรมชาติ และกลุ่มชุดดินที่ 62 พบในพื้นที่ภูเขา คิดเป็นร้อยละ 10 ของพื้นที่บ้านน้ำมิน ลักษณะโดยทั่วไป มีทั้งดินลึกและดินตื้น มีลักษณะของเนื้อดินและระดับความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไป แล้วแต่ชนิดของหินต้นกำเนิดในบริเวณนั้น มักมีเศษหิน ก้อนหิน หรือหินโผล่กระจายอยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าไม้ประเภทต่างๆ เช่น ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หรือป่าดิบชื้น หลายแห่งมีการทำไร่เลื่อนลอย โดยไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินสูง จนบางแห่งเหลือแต่หินโผล่ กลุ่มชุดดินนี้ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ควรสงวนไว้เป็นป่าตามธรรมชาติ เพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร

2) แหล่งน้ำ ในบ้านน้ำมินได้มาจาก น้ำฝน แหล่งน้ำผิวดิน และแหล่งน้ำใต้ดิน ดังนี้

2.1) น้ำฝน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,380.56 มิลลิเมตรต่อปี ในรอบ 11 ปีที่ผ่านมา

2.2) แหล่งน้ำผิวดินได้มาจากห้วยต้นพระยาซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลมาจากดอยนางทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน และห้วยเฮียะ ซึ่งเป็นลำน้ำที่ไหลมาจากภูเขาทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน โดยจะไหลมารวมกันที่แม่น้ำแม่ลาว ซึ่งไหลจากทิศตะวันออกไปตะวันตกผ่านบ้านน้ำลาว ก่อนถึงบ้านน้ำมินและไหลต่อไปยังบ้านกอก และมีอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำมินเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีขนาดความจุ 659,000 ลูกบาศก์เมตร สร้างในปี พ.ศ. 2538 ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคและบริโภคภายในหมู่บ้าน โดยการสร้างระบบท่อส่งน้ำหรือที่เรียกว่า การประปาภูเขา ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี ส่วนน้ำใต้ดินมีการใช้น้อย เนื่องจากน้ำแข็งและระดับน้ำอยู่ลึกมากเกินไปที่จะตักขึ้นมาใช้ได้ ในขณะที่แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวทำให้พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในสภาพแห้งแล้ง

2.3) น้ำใต้ดินเป็นน้ำที่ได้มาจากการซูดบ่อและให้น้ำซึมขึ้นมา โดยมีระดับความลึกของน้ำใต้ดินตั้งแต่ 22 – 36 เมตร น้ำใต้ดินในพื้นที่บ้านน้ำมินมีปริมาณการผลิตอยู่ที่ 2 – 10 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง บ่อน้ำในบ้านน้ำมินมีจำนวน 14 บ่อ เป็นบ่อน้ำใช้ส่วนตัวในบ้าน

3) ทรัพยากรป่าไม้ บ้านน้ำมินถูกล้อมรอบไปด้วยป่าไม้เสื่อมโทรมเป็นจำนวนมาก แม้ว่าพื้นที่จะเป็นภูเขาสูงที่มีความสลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่บนภูเขาถูกบุกรุกทำลายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวบ้านไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอย่างอื่นมากนัก นอกจากอาชีพทาง

การเกษตร ลักษณะป่าไม้ในพื้นที่หมู่บ้านเป็นป่าเบญจพรรณ ที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากตามกิ่งกลางภูเขาไปจนถึงยอดของภูเขา พันธุ์ไม้ที่พบเห็นได้แก่ ตะแบก ประดู่ สัก แดง สมอไทย เป็นต้น

2.2.4 ลักษณะทางสังคม/วัฒนธรรมและประชากร

1) ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

เมื่อ 300 กว่าปีที่ผ่านมามีพ่อแสนหลวง คันธะนิตร เป็นคนลาวได้อพยพมาจากเวียงจันทน์ เนื่องจากมีปัญหาสงครามในประเทศจากภัยคุกคามของจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านตาข่วง ตำบลงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ได้สร้างครอบครัวและใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่เป็นแบบเรียบง่าย ปลูกข้าวและเก็บหาของป่าเพื่อใช้บริโภค การออกหาปลาของพ่อหลวงโดยเดินไปตามลำน้ำแม่ลาวลงไปทางใต้จนมาพบพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ แหล่งน้ำและ สัตว์ป่า ก็ได้ชักชวนเพื่อนบ้านให้อพยพมาอยู่ที่นี่ ต่อมาได้ตั้งมาเป็นหมู่บ้านน้ำมิน ซึ่งเดิมอยู่ในเขตของจังหวัดน่าน ต่อมาเปลี่ยนของเขตการปกครองก็โอนมาเป็นพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย และเปลี่ยนมาเป็นของจังหวัดพะเยามาจนถึงปัจจุบัน

บ้านน้ำมินในปี พ.ศ. 2511 มีปัญหาโจรผู้ก่อการร้ายจากคนเผ่าจีนฮ่อและม้ง เป็นปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมรับ และประณามว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ ทำให้ผู้ก่อการร้ายใช้พื้นที่บนภูเขารอบหมู่บ้านเป็นฐานที่ตั้ง คอยดักทำร้ายชาวบ้านที่เข้าไปหาของป่า ทำให้หน่วยงานราชการได้นำกำลังทหารเข้ามาช่วยเหลือ มีการตั้งเวรยามตอนกลางคืนและมีทหารคุ้มกันชาวบ้านที่ต้องการออกไปหาของป่าและไปยังหมู่บ้านอื่น เหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นเวลา 8 ปี ก่อนจะสงบลงในปี พ.ศ. 2518 หลังจากการประกาศยอมรับชนเผ่าจีนฮ่อและม้ง ให้เป็นคนไทย และสามารถอาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ โจรส่วนใหญ่ออกมามอบตัวให้กับรัฐบาล โดยการสำนึกผิดจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2) สภาพบ้านเรือน

สภาพบ้านเมืองในบ้านน้ำมินส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 80 เป็นบ้านที่ทำจากไม้มีการยกตัวบ้านให้สูงขึ้น 1 ชั้น แล้วปล่อยให้ชั้นล่างเปิดโล่งสำหรับการนั่งพักผ่อน ส่วนบ้านที่ทำจากปูนจะเป็นบ้านชั้นเดียวลักษณะของหลังคามีการผสมผสานตั้งแต่ กระเบื้อง ดินขอ สังกะสี และหญ้าคา ขอบเขตของบ้านแต่ละหลังจะไม่ได้แบ่งไว้โดยรั้วกัน แต่จะเป็นการปลูกบ้านหลายหลังในพื้นที่เดียวกันซึ่งกลุ่มบ้านเหล่านี้จะเป็นจะเป็นเครือญาติกันทั้งหมด หากมีรั้วกันจะทำด้วยไม้ไผ่ที่นำมาสานต่อกัน และมีสร้างไว้สำหรับแบ่งแยกถนนและพื้นที่บ้านเท่านั้น นอกจากบ้านเรือนที่อยู่ใกล้กัน

แล้วแต่ละหลังคาเรือนยังมีขี้ข้าว ศาลปู่ย่า และคอกสัตว์เลี้ยงไว้ในบริเวณบ้าน สภาพบ้านเรือนของหมู่บ้านนี้จึงแสดงออกถึงการเป็นสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี

3) ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรบ้านน้ำมินมีทั้งหมด 665 คน (ตาราง 2.15) เป็นชาย 349 คน และหญิง 316 คน มีสัญชาติไทยทั้งหมด มีจำนวน 178 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรทั้งหมด (ครัวเรือนที่ปลูกยางพาราจำนวน 66 ครัวเรือน) มีจำนวนเกษตรกร 450 คน และมีการนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน รองลงมาได้แก่ เด็กนักเรียน เริ่มวัยทำงาน และวัยชรา

ตาราง 2.15 อายุของประชากร

อายุจำนวน (คน)	ชาย	หญิง	รวม
0 -18	14	92	166
19 -25	53	27	80
26 -60	197	179	376
มากกว่า 60	25	18	43
รวม	289	316	665

ที่มา: การสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน, 2547.

ความหลากหลายทางด้านอาชีพของประชากรในหมู่บ้านมีน้อย เนื่องจากประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและเป็นแรงงานรับจ้างหลังจากว่างงานในพื้นที่ไร่/สวนของตัวเอง สำหรับอาชีพอื่นๆ ที่พบเห็นในหมู่บ้านซึ่งเป็นจำนวนน้อย ได้แก่ ช่างไม้ ช่างก่อสร้าง ค้าขาย ทหาร เป็นต้น ระดับการศึกษาของประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทำให้มีทางเลือกน้อยสำหรับการประกอบอาชีพ นอกจากการเกษตรที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถค่อนข้างสูง นอกจากนั้นชาวบ้านยังไม่นิยมออกไปนอกหมู่บ้าน ถ้าไม่มีธุระจำเป็นเช่น ติดต่อกู้เงินที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และสหกรณ์การเกษตรของอำเภอ เนื่องจากความยากลำบากและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทางยังสถานที่ต่างๆ

ชาวบ้านน้ำมินมีการรวมกลุ่มกันก่อตั้งกลุ่มสมาชิกทางสังคมขึ้นมาหลายกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ ของสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน เช่น เป็นแหล่งเงินกู้ยืม เพิ่มอำนาจการต่อรองของผลผลิตทางการเกษตรกับพ่อค้าคนกลาง จัดหาตลาดสำหรับขายผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้าน เงินช่วยเหลืองานฌาปนกิจ เป็นต้น แต่ละกลุ่มที่มีสมาชิกเข้าร่วมมีวัตถุประสงค์ เจื้อนใจและการจัดการเป็นเฉพาะของกลุ่มซึ่งจะมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ เช่น ระยะเวลาในการเรียกเก็บเงินออม เจื้อนใจการให้เงินกู้ กำหนดระยะเวลาคืน และสิทธิพิเศษของ

สมาชิกในกลุ่มที่จะได้รับ ลักษณะการรวมกลุ่มชาวบ้านในบ้านน้ำมินเป็นแบบซ้ำซ้อนกัน เนื่องจากสมาชิก 1 คน สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกได้หลายกลุ่ม ขึ้นอยู่กับศักยภาพของสมาชิกในการปฏิบัติตามเงื่อนไขของกลุ่มนั้นๆ และความพึงพอใจของผลตอบแทนที่จะได้รับจากกลุ่มสมาชิกแต่ละกลุ่มที่เข้าร่วม กลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านน้ำมิน ได้แก่ กลุ่มพีชไร่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กนช.(กองทุนแห่งชาติ) กลุ่มฌาปนกิจ และกลุ่มเครือข่าย

4) วิถีชีวิตในชุมชนของบ้านน้ำมิน

ชาวบ้านในบ้านน้ำมินส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรทั้งหมดมีน้อยมากที่จะทำงานรับราชการหรือค้าขาย ทำให้เวลาส่วนใหญ่ของชาวบ้านจะอยู่ภายในหมู่บ้าน เกษตรกรจะออกไปทำงานในช่วงฤดูเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวของตนเอง ตั้งแต่เวลา 8.30 นาฬิกา กลับเข้าบ้านเวลา 16.00 - 17.00 นาฬิกา นอกเหนือจากเวลานั้นอาจจะรับจ้างทำการเกษตรของคนอื่นที่มีช่วงเวลากการปลูกพืชแตกต่างจากของตนเอง ชาวบ้านหรือเกษตรกรจะเข้านอนเวลา 21.00 - 22.00 นาฬิกา และ ตื่นนอนเวลา 06.00 นาฬิกา ตอน 07.00 นาฬิกา ผู้ปกครองจะส่งลูกไปโรงเรียนในหมู่บ้านด้วยรถมอเตอร์ไซด์ก่อนออกไปทำงานในไร่/สวน ในขณะที่จะใช้เวลาหลังกลับมาจากไร่/สวนพบปะทักทายเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยการรวมกลุ่มพูดคุยในกลุ่มบ้านและเครือข่ายใกล้กัน โดยใช้ได้ถนนบ้าน ม้านั่งหน้าบ้านและตามทางแยกของถนน

5) วัฒนธรรมและประเพณี

งานประเพณีที่เป็นความเชื่อของคนในหมู่บ้านที่ต้องจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีได้แก่ งานเลี้ยงผีเจ้าพ่อเมืองซอและงานประเพณีกรรม เป็นงานประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีตที่ไม่มีการจัดขึ้นเหมือนงานประเพณีทั่วไป เช่น งานสงกรานต์ หรืองานลอยกระทง ที่คนในหลายพื้นที่ทั่วประเทศจัดขึ้นพร้อมกัน แต่เป็นงานประเพณีเฉพาะของหมู่บ้านที่ได้จัดขึ้นเท่านั้น

งานเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นงานที่จัดทำขึ้นตามกลุ่มเครือญาติที่ใช้นามสกุลเดียวกัน หรือเป็นญาติพี่น้องกัน โดยจะนัดไปรวมกันที่บ้านต้นตระกูลของฝ่ายมารดา เพื่อทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ โดยการเลี้ยงหัวหมู ไก่ และเหล้า มีการจุดธูปเทียนบอกกล่าวสมาชิกเครือญาติที่เพิ่มขึ้น การทักทายและการอวยพรให้ผีได้รับทราบ หลังจากทำพิธีเสร็จแล้วกลุ่มเครือญาติจะทำอาหารรับประทานและทำความรู้จักทักทายแก่สมาชิกเก่าและใหม่ วันนี้อถือเป็นวันรวมญาติพี่น้อง ซึ่งบางคนที่ไปทำงานไกลบ้านก็จะกลับบ้านเพื่อมาทำพิธี ประเพณีนี้จะทำกัน 2 ช่วงเวลาแล้วแต่ว่ากลุ่มญาติไหนจะสะดวกที่พร้อมจะทำพิธีและรวบรวมญาติพี่น้องให้กลับมาให้ได้มากที่สุดได้แก่ เดือนมกราคมหรือเดือนพฤษภาคม วันแรม 3 ค่ำหรือ 13 ค่ำ ของทุกปี

งานเลี้ยงผีเจ้าพ่อเมืองซอ ตามความเชื่อและ เรื่องเล่าของชาวบ้านในหมู่บ้านบอกว่า เจ้าพ่อเมืองซอเป็นคนมีวิชาคาถาอาคมที่ใช้ช่วยเหลือชาวบ้านที่เดือดร้อนในเรื่องต่างๆ ให้สามารถ

บรรเทาและทำให้หายได้จึงเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ในช่วงฤดูแล้งที่มีพายุฝนฟ้าคะนองทำให้เจ้าพ่อเมืองของถูกฟ้าผ่าเสียชีวิต ชาวบ้านจึงช่วยกันทำพิธีศพและนำเจ้ากระดูกมาฝังไว้ที่บริเวณหน้าน้ำตกน้ำมินพร้อมกับสร้างศาลไว้ เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่มีเรื่องเดือดร้อนต้องการขอความช่วยเหลือก็จะมาบนบานที่ศาลแห่งนี้ หากคำขอเป็นจริงก็นำหัวหมูและเหล้ามาเซ่นไหว้เพื่อแก้บน เจ้าพ่อเมืองของถือว่าเป็นผีประจำหมู่บ้านที่จะมีการทำพิธีเลี้ยงผีประจำทุกปีในเดือนมกราคม แรม 5 ค่ำ โดยจะมีชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าร่วมเพื่อทำพิธี ถือว่าเป็นงานใหญ่ประจำหมู่บ้านและทำกันปีละ 1 ครั้ง

งานประเพณีกรรม จะมีในช่วงเดือน 5 แรม 5 ค่ำ (ประมาณกุมภาพันธ์หรือมีนาคม) ของทุกปี ก่อนถึงวันนี้ 1 วันชาวบ้านจะออกไปซื้ออาหารมาเก็บสำรองไว้ที่บ้าน หรือในวันงานจะต้องซื้ออาหารมาเก็บไว้ก่อน 7 นาฬิกา งานประเพณีกรรมจะคล้ายกับงานถือศีลกินเจ โดยในวันงานชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดทำงานทุกอย่าง ไม่ใช่จ่ายเงินและไม่ว่าร้ายใส่กัน แต่ไม่มีพิธีกรรมใดๆ เพื่อเป็นการระลึกถึงเจ้าพ่อเมืองของ และเป็นความเชื่อที่ว่าหากผ่านพ้นวันนี้ไปแล้วหมู่บ้านจะปลอดภัยจากพายุฝนฟ้าคะนองอย่างหนักที่จะทำให้บ้านเรือนเสียหายจนทำให้มีคนเสียชีวิต จากเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน บอกว่าช่วงที่เกิดฝนตกหนักมีพายุลูกเห็บตกลงมาสร้างความเสียหายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่บ้านน้ำมินไม่มีลูกเห็บตกนั้นเป็นเพราะเจ้าพ่อเมืองของช่วยคุ้มครองหมู่บ้านให้ปลอดภัย จึงมีการจัดงานประเพณีกรรมเป็นประจำทุกปี

6) ระบบการปกครอง

การปกครองในระดับหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบดูแลและรับนโยบายของรัฐบาลมาใช้ปกครองชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยจะมีการแบ่งการปกครองย่อยออกเป็น 11 เขตปกครองในหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า “คุ้ม” ในแต่ละคุ้มก็จะมีหัวหน้าที่รับผิดชอบ 1 คนซึ่ง 1 คุ้มจะประกอบไปด้วยสมาชิกจำนวน 16 หลังคาเรือน การแบ่งลักษณะนี้ทำให้ง่ายต่อการปกครอง พัฒนา และแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆจากผู้ใหญ่บ้านไปยังหัวหน้าคุ้ม หัวหน้าคุ้มก็จะจัดการแจ้งให้สมาชิกในคุ้มได้ทราบซึ่งทำให้สะดวกรวดเร็วและเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระงานของผู้ใหญ่บ้านที่ต้องไปแจ้งสมาชิกแต่ละคนในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนมาก นอกจากนั้นการแจ้งประกาศข่าวสารต่างๆ จะมีการประกาศทางหอประกาศว่าหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดภายในหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านได้รับข่าวสารอย่างรวดเร็ว

2.2.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1) สาธารณูปโภคและ สาธารณูปการ

บ้านน้ำมินมีถนนหลวงหมายเลข 1160 ตัดผ่านกลางหมู่บ้านเป็นถนนที่มาจากบ้านกอก ผ่านบ้านน้ำมินไปสิ้นสุดที่บ้านคะเนง ถนนย่อยที่แยกเข้าหมู่บ้านมีทั้งหมด 11 ซอย มีความกว้าง 3 เมตร มี 7 ซอย ที่เป็นถนนดินแดงปะปนลูกรัง ส่วนอีก 4 ซอย เป็นคอนกรีตและ ถนนลาดยาง ข้างซอยสามารถเชื่อมต่อขึ้นไปบนภูเขาได้ ระบบไฟฟ้าในบ้านน้ำมินทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ ระบบประปาของบ้านน้ำมินใช้การต่อท่อมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำมินผ่านถึงกรองน้ำแล้วแยกไปแต่ละหลังคาเรือน ทำให้ประชากรในหมู่บ้านมีน้ำสะอาดใช้อุปโภค บริโภคตลอดทั้งปี บ้านน้ำมินล้อมรอบไปด้วยภูเขาสูงรอบด้านทำให้มีปัญหาในการรับส่งสัญญาณ โทรศัพท์ ในหมู่บ้านจะมีโทรศัพท์สาธารณะ 1 ตู้ โทรศัพท์มือถือ 20 หลังคาเรือน และโทรศัพท์บ้าน 12 หลังคาเรือน สำหรับบ้านที่มีโทรศัพท์จะมีฐานะทางการเงินค่อนข้างดี เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการติดตั้งเสารับสัญญาณเพิ่มเติม นอกจากสัญญาณโทรศัพท์แล้ว สัญญาณโทรทัศน์ยังไม่สามารถจะรับได้ครบทุกช่อง ในหมู่บ้านจะรับสัญญาณได้เฉพาะช่อง 3 และ ช่อง 7 ช่องอื่นรับไม่ได้ หากต้องการรับได้ต้องติดเสาอากาศให้สูงขึ้นหรือติดตั้งจานดาวเทียม ซึ่งมีเพียง 3 หลังคาเรือนเท่านั้นที่มีการติดตั้ง ทำให้บางครั้งการได้รับข้อมูลข่าวสารยังขาดความหลากหลาย

2) การถือครองที่ดิน

บ้านน้ำมินมีพื้นที่ทั้งหมด 7,795 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตร 1,837 ไร่ ได้แก่ พื้นที่นาข้าว 353 ไร่ พืชไร่ 1,177 ไร่ พืชสวน 307 ไร่ พื้นที่อื่นๆ 14 ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัยรวมกับพื้นที่ป่าไม้ 5,923 ไร่ พืชไร่ที่มีการเพาะปลูกได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ข้าวไร่ และหอมแดง ส่วนพืชสวนได้แก่ ลำไย มะขาม มะม่วง ลิ้นจี่ และยางพารา (ตาราง 2.16)

ที่ดินของเกษตรกรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ได้มาจากการบุกเบิกทำลายป่าไม้ของทางราชการ แล้วนำมาใช้เป็นพื้นที่ทำกิน ทำให้เกิดเป็นป่าไม้เสื่อมโทรมรอบหมู่บ้าน ที่ดินส่วนใหญ่จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ สำหรับเกษตรกรบ้านน้ำมินที่นำพื้นที่ของตนเองเข้าร่วมโครงการปลูกยางพาราของรัฐบาลในปี พ.ศ. 2547 ถึง ปี พ.ศ. 2549 โดยตามเงื่อนไขของโครงการ ผู้เข้าร่วมต้องมีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์เท่านั้น แต่ทางเจ้าหน้าที่โครงการก็อนุญาตให้ชาวบ้านนำที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ให้สามารถสมัครเข้าร่วมโครงการได้ เพราะจะประสานงานขอให้เช่าพื้นที่จากหน่วยงานป่าไม้ ดังนั้นในโครงการปลูกยางพาราของรัฐบาล ผู้มีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์จะได้รับแจกต้นกล้ายางพาราให้ปลูกก่อน ส่วนผู้ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จะต้องรอผลการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ว่าจะได้รับอนุญาตให้เช่าพื้นที่ได้หรือไม่ ส่วนใหญ่ผู้สมัครที่มาจากบ้านน้ำมินเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ สำหรับบางคนที่มีเอกสารสิทธิ์แต่ก็ไม่เข้าร่วมโครงการ เพราะไม่ต้องการรอต้นกล้านาน โดยสามารถซื้อต้นกล้ามา

ปลูกเองได้ โดยเฉลี่ยแล้วการถือครองที่ดินของเกษตรกรมีจำนวน 10 ไร่ ต่อครัวเรือน โดยเป็นที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ได้แก่ โฉนด สปก. และ นส.3 จำนวน 3 ไร่ต่อครัวเรือน และเป็นที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์จำนวน 7 ไร่ต่อครัวเรือน

ตาราง 2.16 ชนิดพืชและพื้นที่ปลูก

กลุ่มพืช	ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)
นาข้าว	ข้าว	353
พืชไร่	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	1,107
	ถั่วลิสง	16
	ข้าวไร่	70
	หอมแดง	19
พืชสวน	ลำไย	50
	มะขาม	7
	มะม่วง	34
	ลิ้นจี่	24
	ยางพารา	192

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ลาว, 2546.

3) รายได้เฉลี่ยต่อปี

ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและเป็นแรงงานรับจ้าง ทำให้ทุกครัวเรือนเป็นครัวเรือนเกษตรกร รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของชาวบ้านจึงมีจำนวนน้อยกว่ารายได้นอกภาคการเกษตร การทำการเกษตรทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ต้องใช้เวลาหลายเดือนในการปลูกและเก็บเกี่ยวทำให้ผลผลิตที่ได้ต้องขายออกไปคิดเป็นหน่วยต่อปี การขายผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวโพดจึงเป็นรายได้หลักของเกษตรกรในพื้นที่ทำให้โดยเฉลี่ยแล้วชาวบ้านมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 30,000 – 50,000 บาท

4) แรงงาน

แรงงานในบ้านน้ามีส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มาจากครัวเรือนและแรงงานแบบแลกเปลี่ยนที่เรียกว่า “การเอามื้อ” ตามภาษาชาวบ้าน ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูกจะมีการขี้มแรงงานของเพื่อนบ้านให้เข้าไปช่วยทำงานในไร่ของตนเองตั้งแต่การปลูก ใส่นุ้ย และเก็บเกี่ยว เมื่อจัดการเสร็จแล้ว เจ้าของไร่ก็จะไปใช้แรงงานคืนให้กับไร่ของเพื่อนบ้านที่มาช่วยเหลือในตอนแรก การแลกเปลี่ยนแรงงานนี้สามารถแลกเปลี่ยนข้ามพืชและขั้นตอนการเพาะปลูกได้ เช่น เจ้าของไร่ขี้มแรงงานมาปลูกข้าวโพดและใช้แรงงานคืนในการใส่นุ้ยต้นยางพารา พืชที่มีการแลกเปลี่ยน

แรงงานแบบนี้ในหมู่บ้านคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และข้าว เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมใช้แรงงานแบบ แลกเปลี่ยนเพราะว่าเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงาน เนื่องจากไม่มีเงินมาใช้หมุนเวียน การจ้างงานขณะที่การแลกเปลี่ยนไม่ต้องใช้ทุนที่เป็นเงินนอกจากแรงงานของตนเอง แต่ก็ยังมี แรงงานแบบรับจ้างที่พบเห็นในหมู่บ้านจากเกษตรกรที่มีฐานะทางการเงินค่อนข้างดี แต่ไม่มีเวลา ไปแลกเปลี่ยนแรงงาน เพราะต้องทำงานหลายอย่างไม่เฉพาะภาคการเกษตรหรือเกษตรกรที่มีอายุ มากไม่สามารถแลกเปลี่ยนแรงงานได้ มีเพียงส่วนน้อยที่จะจ้างแรงงานให้มาจัดการขั้นตอนการ ผลิตทั้งหมดตั้งแต่ปลูกถึงเก็บเกี่ยว แต่ที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานในครัวเรือนร่วมกับ แรงงานรับจ้างในการปลูกและเก็บเกี่ยว ส่วนการใส่ปุ๋ย ตัดหญ้าหรือ พนยา บางครั้งผู้จ้างก็ทำเอง หรือจ้างแรงงานแล้วแต่ความเหมาะสมแล้วแต่สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีปัจจัย หลายประการที่ทำให้การเกษตรเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ปกติแล้วอัตราค่าจ้างแรงงาน ภาคการเกษตร ผู้ชายและผู้หญิงในหมู่บ้านเท่ากับ 100 บาทต่อคนต่อวัน บางขั้นตอนการผลิตที่มี การขน ยก หรือแบก ผู้ชายจะได้มากกว่าผู้หญิง 20 บาทต่อคนต่อวัน แล้วแต่การตัดสินใจของผู้จ้าง งาน นอกจากนี้การจ้างงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้านก็อาจมีการต่อรองราคาในอีกรูปแบบหนึ่ง เช่น การพ่นยาฆ่าแมลงหรือ ฉีดฮอร์โมนจะคิดราคาเป็นถัง (ถัง 200 ลิตร) ไม่มีค่ารายวัน ถ้าพ่น ได้มากก็ได้ค่าจ้างมาก ซึ่งโดยปกติแล้วหากคิดต่อวันจะได้ค่าจ้างมากกว่าแรงงานทั่วไป เช่น การ รับจ้างตัดหญ้าจะได้วันละ 300 บาท แต่ต้องมีหรือหาเครื่องตัดหญ้ามาเอง สำหรับแรงงานรับจ้าง นอกภาคการเกษตร เช่น การทำไม้ และการก่อสร้าง ก็จะได้ค่าจ้างวันละ 120 – 200 บาท ซึ่งสูงกว่า ค่าจ้างแรงงานภาคการเกษตร แรงงานแลกเปลี่ยนและแรงงานรับจ้างเป็นคนในหมู่บ้านที่มีสัญชาติ ไทยทั้งหมด

2.2.6 ระบบการเกษตร

การเกษตรมีความสำคัญมากในบ้านน้ำมิน เนื่องจากรายได้หลักของหมู่บ้านมาจากการ ขายผลผลิตทางการเกษตร การเกษตรภายในหมู่บ้านสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม โดยเรียงลำดับจาก กลุ่มที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรจากมากไปหาน้อยได้แก่ พืชไร่ พืชสวน และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่ง เกษตรกรนิยมที่จะปลูกพืชควบคู่ไปกับการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากการปลูกพืชไร่ต้องใช้ระยะเวลา 3 – 4 เดือน ในการขายผลผลิต ไม้ผล 1 ชนิดจะเก็บขายได้ปีละ 1 ครั้ง และการเลี้ยงสัตว์สามารถนำมาใช้ บริโภคและ ขายได้ตลอดเวลาตามต้องการ เปรียบเสมือนการมีเงินทุนไว้ใช้หมุนเวียนในครัวเรือน อยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับขนาดการถือครองที่ดินของเกษตรกรว่ามีมากน้อยเท่าใด ในการจัดสรรพื้นที่ไว้ ใช้ทางการเกษตร นอกจากนั้นประสบการณ์ความรู้ของเกษตรกรจะเป็นตัวเลือกที่จะปลูกพืช เลี้ยง สัตว์ชนิดไหนให้เหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและลักษณะทางเศรษฐกิจของ

ครอบครัวตามต้องการ การเกษตรในหมู่บ้านเป็นการเกษตรแบบน้ำฝน เพราะอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ในการเพาะปลูกพืช มีเพียงส่วนน้อยของพื้นที่เพาะปลูกที่จะผันน้ำจากห้วยหรือลำธารที่อยู่ใกล้เคียง มาใช้ จึงเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเลือกปลูกพืชได้ไม่บ่อยครั้งในหนึ่งปี แม้ว่าจะมีอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำมิน แต่ก็ยังมีปริมาณที่ไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ทางการเกษตร ส่วนใหญ่จะใช้ สำหรับการบริโภคในครัวเรือนมากกว่า

1) การเพาะปลูก พืชไร่ที่ปลูกมากที่สุดในบ้านน้ำมินคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์พันธุ์ 888 เพราะเกษตรกรไม่มีทางเลือกในการปลูกพืชชนิดอื่นมาก เนื่องจากสภาพพื้นที่แห้งแล้งและเป็นภูเขา ในรอบ 1 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกข้าวโพด 1 ครั้ง ในช่วงเดือนตุลาคม มีเพียงส่วนน้อยที่จะปลูก 2 ครั้งต่อปี ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน เพราะมีข้อจำกัดทางด้านต้นทุนและปริมาณน้ำฝน ส่วนข้าวไร่มีปลูกไม่มาก และมีแนวโน้มที่จะเลิกปลูกในอนาคต เนื่องจากเกษตรกรไม่นิยมนำมาบริโภคเหมือนในอดีต ข้าวไร่มีผลผลิตต่อไร่ต่ำ ไม่มีตลาดรองรับ และต้องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ให้ผลตอบแทนสูงกว่า เช่น ข้าวโพด ยางพารา เป็นต้น สำหรับพื้นที่ราบในหมู่บ้านก่อนถึงเชิงเขาเกษตรกรจะปลูกข้าวปีละ 1 ครั้ง โดยข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว เช่น ข้าวพันธุ์ กข6 และข้าวหอมนางนวล หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวก็จะปลูกถั่วลิสง และหอมแดงสลับกันทุกปี แล้วแต่ว่าเกษตรกรจะเลือกปลูกพืชชนิดไหน หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตจะนำมาขายให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กิโลกรัมละ 4.70 บาท ถั่วลิสง ถึงละ 70 – 100 บาท และหอมแดง กิโลกรัมละ 3.50 บาท

ไม้ผลที่สามารถให้ผลผลิตแก่เกษตรกรและปลูกมากที่สุดในบ้านน้ำมินคือ ลำไย รองลงมาได้แก่ มะม่วง ลิ้นจี่ และมะขาม ซึ่งในฤดูเก็บเกี่ยวพ่อค้าจากในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน จะมารับซื้อถึงในสวน แต่ในช่วง 4 – 5 ปีที่ผ่านมาเกษตรกรหันมาปลูกยางพารากันมากขึ้นโดยปลูกแทนไม้ผลที่ให้ผลผลิตน้อย ได้แก่ มะม่วงและมะขาม เนื่องจากปัญหาความแห้งแล้ง โรคและแมลงทำลาย มีหลายพื้นที่ที่เกษตรกรต้องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ให้เป็นสวนยางพารา แต่ไม่สามารถทำได้ เพราะไม่มีเงินทุนในการซื้อต้นกล้ายาง และปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ทำให้ต้องทิ้งพื้นที่ให้ร้างไว้ไม่ได้รับการเอาใจใส่ เพราะไม่คุ้มค่าในการลงทุน ใส่ปุ๋ย พ่นยา สำหรับพื้นที่ปลูกยางพาราที่พบเห็นในหมู่บ้านจะเป็นการปลูกแซมระหว่างต้นมะม่วงและมะขาม สำหรับพื้นที่ปลูกยางพารามีทั้งที่ปลูกและไม่ปลูกพืชแซม พืชแซมที่ปลูกกันมากคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แต่จะปลูกในช่วงต้นกล้ายางมีอายุ 1 – 3 ปีเท่านั้น เพราะถ้าปลูกหลังปีที่ 3 จะทำให้ข้าวโพดไม่ได้รับแสงแดด เนื่องจากใบต้นยางปกคลุมเต็มพื้นที่และรากต้นยางจะแพร่ขยายทั่วพื้นดินทำให้เกิดการแย่งอาหารกัน

ตาราง 2.17 ปฏิทินการปลูกพืช

ระบบเดือน	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
1	ถั่วลิสง						ข้าว					
2	หอมแดง						ข้าว					
3	ถั่วลิสง				ข้าวโพด							
4					ข้าวโพด				ข้าวโพด			

ที่มา: การสอบถามเกษตรกร, 2547.

2) การเลี้ยงสัตว์ ในบ้านน้ำมินมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าขายและการบริโภคในครัวเรือน สัตว์ที่นิยมเลี้ยงได้แก่ โค กระบือ สุกร และไก่ เกษตรกรที่เลี้ยงโคและกระบือที่มีจำนวนน้อยจะเลี้ยงไว้ที่คอกบ้าน แต่เกษตรกรที่เลี้ยงเป็นจำนวนมากจะสร้างคอกเลี้ยงไว้ในทุ่งนา ในช่วงเวลากลางวันเกษตรกรจะนำโคและกระบือออกไปกินหญ้ากลางทุ่งนา และพากลับไปที่คอกในตอนเย็น ส่วนสุกรนิยมเลี้ยงไว้ในเล้าของบริเวณบ้าน โดยให้อาหารที่หาได้จากในป่าได้แก่ หยอกกล้วย ต้นบอนผสมกับรำข้าว ส่วนไก่ปล่อยให้หาอาหารเองตามธรรมชาติในบริเวณบ้าน โค กระบือ และสุกร จะมีพ่อค้าและชาวบ้านมาติดต่อซื้อในหมู่บ้าน บางครั้งก็ซื้อไปสำหรับขายต่ออีกครั้งหนึ่งหรือซื้อไปเพื่อทำอาหารสำหรับงานประเพณีต่างๆ ส่วนไก่เกษตรกรเลี้ยงไว้บริโภคเองในครัวเรือน

3) ปัญหาการเกษตร การขายผลผลิตทางการเกษตรในหมู่บ้าน เกษตรกรจะขายให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน เนื่องจากพ่อค้าได้เข้ามาช่วยเหลือในการติดต่อโรงงานให้มารับซื้อและอำนวยความสะดวกในการนำรถยนต์และรถแทรกเตอร์เข้าไปขนและไถพื้นที่ของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรไม่มีเงินทุนมากพอที่จะจ้างรถแทรกเตอร์มาไถในพื้นที่ของตัวเอง นอกจากนี้ให้รถของพ่อค้ามาช่วยไถและบันทึกค่าเช่าไว้ หลังจากขายผลผลิต พ่อค้าก็จะหักเงินค่าเช่าออกไป ซึ่งถือว่าเป็นการผูกขาดทางการค้าขายแบบหนึ่ง เพราะ เกษตรกรไม่มีอำนาจในการต่อรอง นอกจากนั้นการเข้าถึงพื้นที่ของเกษตรกรยังเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะเป็นพื้นที่ภูเขา ต้องนำรถยนต์เข้าไปขนผลผลิตซึ่งบางครั้งต้องใช้รถแทรกเตอร์เข้าไปขนด้วย พ่อค้าที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตรในหมู่บ้านมี 2 คน ส่วนใหญ่รับซื้อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากเกษตรกร กิโลกรัมละ 4.70 บาทและ ขายให้โรงงานกิโลกรัมละ 4.80 – 5.00 บาท โดยจะมีรถบรรทุกจากโรงงานมารับซื้อถึงในหมู่บ้าน เกษตรกรไม่ค่อยพอใจกับราคาขายข้าวโพด เพราะมีราคาต่ำ ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ได้รับผลตอบแทนมาก เพื่อที่จะนำไปใช้ตลอดทั้งปี เกษตรกรต้องการให้ราคาข้าวโพดมีราคาสูงกว่าเดิม เนื่องจากปุ๋ยเคมีมีราคาสูงขึ้น น้ำมันแพงขึ้นทำให้พ่อค้าเก็บค่าขนส่งเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อขายผลผลิตกันเองยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากเกษตรกรต้องการเงินด่วนสำหรับนำมาใช้หมุนเวียนในค่าใช้จ่ายและเงินกู้ยืม ไม่สามารถรอคอยผลผลิตของเกษตรกรในกลุ่มให้ได้ครบทุก

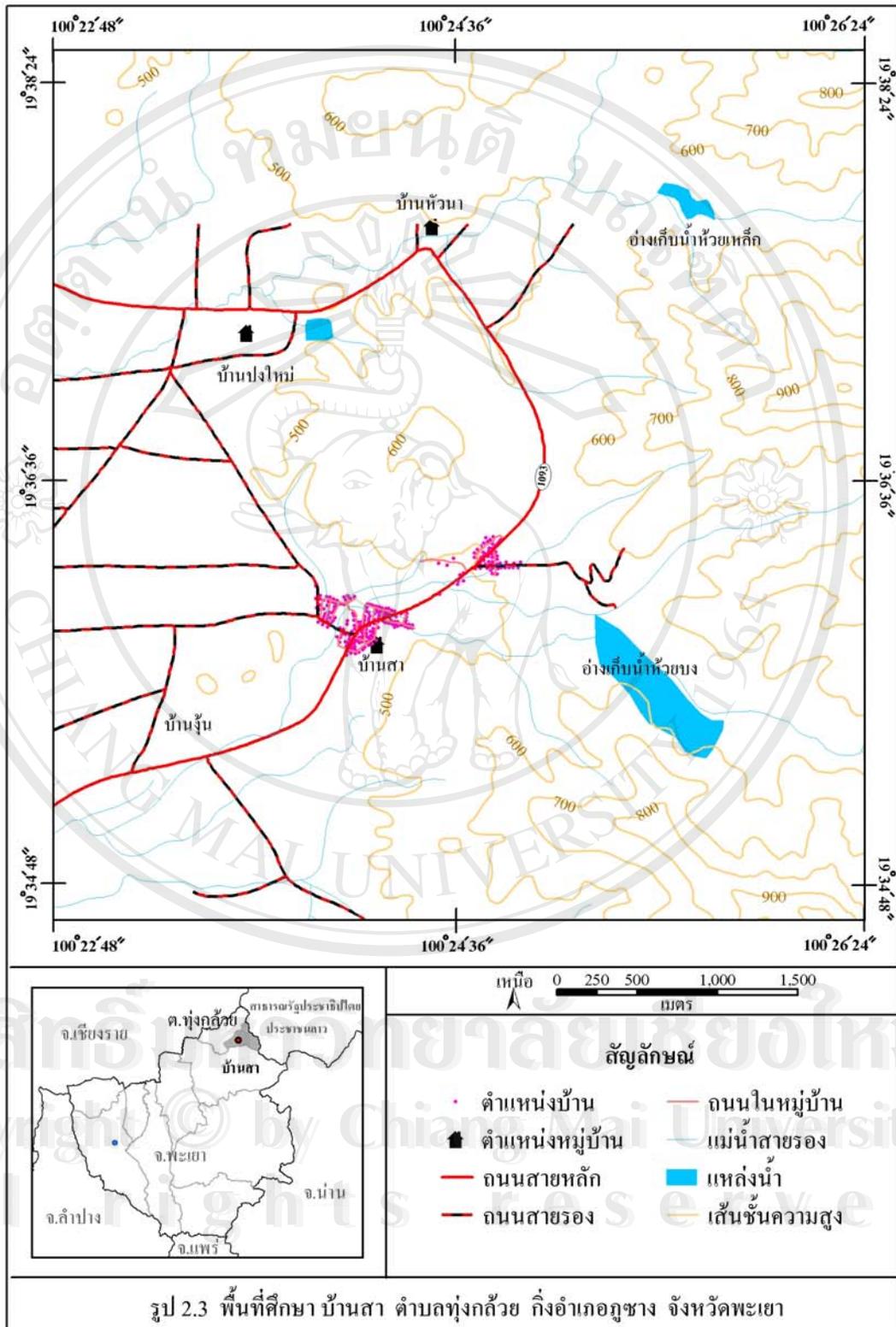
คนก่อนขาย บางคนก็ต้องแอบขายผลผลิตไปก่อน ทำให้สัญญาการรับ/ส่งผลผลิตกับพ่อค้ารายถูกยกเลิกไป แม้ว่าพืชหลักของบ้านน้ำมินจะเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และมีราคาขายต่อหน่วยที่ต่ำ เกษตรกรก็ไม่สามารถที่จะเลิกทำและหันไปปลูกพืชชนิดอื่นได้ เกษตรกรต้องการให้ราคาขายผลผลิตทางการเกษตรทุกชนิดมีราคาที่สูงขึ้นกว่าเดิมเช่นเดียวกับการเพิ่มขึ้นของราคาปุ๋ยเคมีและค่าขนส่งที่สูงขึ้น ทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนที่น้อยลง มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินเพื่อนบ้าน และหน่วยงานของทางรัฐบาลเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี เป็นปัญหาสะสมที่ทำให้เกษตรกรยากจน ส่งผลให้การพัฒนาหมู่บ้านและประเทศเป็นไปอย่างล่าช้า

2.3 สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านสา ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2.3.1 ทำเลที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ

บ้านสาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตำบลทุ่งกล้วยและตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกิ่งอำเภอภูซาง มีค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์คือ ละติจูดที่ 19 องศา 36 ลิปดา 00 ฟลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 24 ลิปดา 00 ฟลิปดา ตะวันออก โดยมีระยะทางห่างจากที่ว่าการกิ่งอำเภอเท่ากับ 10 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 15,000 ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศประกอบไปด้วยพื้นที่ราบ และภูเขา (รูป 2.3) ซึ่งมีระดับความสูงตั้งแต่ 460 – 1,500 เมตร โดยภูเขาอยู่ใกล้กับหมู่บ้านและมีเพียงส่วนน้อยที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าบนภูเขา บ้านสาตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ โดยทางด้านทิศตะวันออกเป็นภูเขาที่วางตัวในแนวตะวันออก/ตะวันตก มียอดเขา 2 ยอด คือ ยอดคอยสามเหลี่ยมมีความสูง 1,404 เมตร และคอยพางมีความสูง 1,348 เมตร ด้านทิศเหนือของบ้านสาเป็นเนินเขาขนาดเล็กที่มีระดับความสูงของยอดเขา 680 เมตร และทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ราบที่มีระดับความสูงประมาณ 470 เมตร ความลาดชันของบ้านสาที่มีค่า 0 – 15 องศา ในระดับความสูงไม่เกิน 600 เมตร เหมาะสมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย การทำนา พืชไร่ และไม้ผล ส่วนในระดับความสูงมากกว่า 600 เมตรจะมีค่าความลาดชัน 16 – 75 องศา เหมาะสมสำหรับการปลูกไม้ยืนต้นและการทำป่าไม้ เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการชะล้างของหน้าดินสูง พื้นที่บ้านสามีอาณาเขตติดต่อกับบ้านใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านห้วยนา ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านจุ่น ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านก้อคยาว ตำบลทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รูป 2.3 พื้นที่ศึกษาบ้านสา ตำบลทุ่งกกล้วย กิ่งอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2.3.2 ลักษณะภูมิอากาศ

อุณหภูมิในรอบ 11 ปี (ตาราง 2.18) ที่ผ่านมาโดยเฉลี่ยจะมีค่าเท่ากับ 25.25 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยเท่ากับ 7.8 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยเท่ากับ 39.28 องศาเซลเซียส ค่าอุณหภูมิมักมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากในแต่ละปี อุณหภูมิเฉลี่ยมีค่าเพิ่มขึ้นและลดลงไม่เกิน 0.8 องศาเซลเซียส

ตาราง 2.18 อุณหภูมิประจำปีของบ้านสา

ปี	อุณหภูมิต่ำสุด (°C)	อุณหภูมิสูงสุด (°C)	อุณหภูมิเฉลี่ย (°C)
2536	4.4	38.6	24.8
2537	8.4	38.8	25.1
2538	7.4	40.4	25.3
2539	6.9	39.5	25.0
2540	8.1	38.7	25.3
2541	8.8	40.0	26.0
2542	2.2	38.9	25.2
2543	9.5	38.6	25.0
2544	9.1	39.0	25.4
2545	10.4	39.4	25.3
2546	10.6	40.2	25.4
เฉลี่ย	7.8	39.3	25.2

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในรอบ 11 ปี (ตาราง 2.19) ของบ้านสาเท่ากับ 1,381.90 มิลลิเมตร โดยมีปริมาณน้ำฝนสูงสุดในปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 1,979.4 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนต่ำสุดในปี พ.ศ. 2536 เท่ากับ 961.1 มิลลิเมตร ส่วนจำนวนวันฝนตกโดยเฉลี่ย จะมีค่าเท่ากับ 86 วัน โดยมีจำนวนวันฝนตกมากที่สุดในปี พ.ศ. 2537 เท่ากับ 101 วัน และมีจำนวนวันฝนตกน้อยที่สุดในปี พ.ศ. 2536 เท่ากับ 74 วัน หากเปรียบเทียบจำนวนวันฝนตกในรอบ 1 ปี จะพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วจะมีฝนตกทุกๆ 4 วัน ซึ่งนับว่าความถี่ของฝนตกยังมีจำนวนน้อย แต่ก็มีมากพอเพียงสำหรับการปลูกพืชบางชนิด เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ยางพารา ข้าวโพด ข้าว เป็นต้น

ตาราง 2.19 ปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกของบ้านสา

ปี	ปริมาณน้ำฝน(มิลลิเมตร)	จำนวนวันฝนตก
2536	961.10	74
2537	1,979.40	101
2538	1,561.50	80
2539	1,347.55	95
2540	1,795.25	78
2541	1,554.10	94
2542	1,078.60	78
2543	1,125.70	96
2544	1,137.50	88
2545	1,607.40	86
2546	1,045.00	80
เฉลี่ย	1,381.90	86

ที่มา: กรมอุตุนิยมวิทยา, 2547.

2.3.3 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ดิน ในบริเวณบ้านสา แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มชุดดิน ตามการจัดจำแนกของกรมพัฒนาที่ดิน ได้แก่ กลุ่มชุดดินที่ 5 25 48 และ 62 ข้อมูลคุณสมบัติของแต่ละชุดดินสามารถอธิบายได้ดังนี้ กลุ่มชุดดินที่ 5 พบมากบริเวณที่เป็นพื้นที่ราบและเชิงเขา โดยคิดเป็นร้อยละ 25 ของพื้นที่บ้านสา ลักษณะโดยทั่วไปเป็นดินเหนียว เนื้อดินบนมีสีเทาแก่ น้ำตาลปนเทา ส่วนดินล่างมีสีเทาอ่อนหรือสีเทา มีจุดประสีน้ำตาลแก่และน้ำตาลปนเหลือง พบธาตุเหล็กและแมงกานีสปะปนอยู่ในพื้นที่ปลูกไม้ผล เป็นชั้นดินลึกที่เกิดจากพอกตะกอนลำนํ้า มีความเป็นกรดเล็กน้อยคือมีค่า pH 5.5-6.5 มีการระบายน้ำไม่ดี ดินมีระดับความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่ใช้ทำนา ในบริเวณที่มีแหล่งน้ำใช้ปลูกพืชไร่ พืชผัก และยาสูบในช่วงฤดูแล้ง ข้าวที่ปลูกโดยมากให้ผลผลิตค่อนข้างสูง กลุ่มชุดดินที่ 25 พบมากบริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบ ตามลานตะพักลำนํ้าระดับต่ำและระดับกลาง โดยคิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่บ้านสา ลักษณะโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทรายในดินชั้นบน ส่วนดินชั้นล่างเป็นดินเหนียวหรือดินร่วนปนดินเหนียวที่เป็นกรวดหรือลูกรังปะปนเป็นปริมาณมาก มีจุดประสีน้ำตาลปนเหลือง สีเทาอ่อน หรือสีน้ำตาลปนเทา ได้ชั้นดินลูกรังอาจพบชั้นดินเหนียวที่มีสีลาเลงอ่อนปะปน เกิดจากวัตถุต้นกำเนิดดินพอกตะกอนลำนํ้าทับอยู่บนชั้นหินผุเป็นดินตื้น มีความเป็นกรดเล็กน้อยถึงปานกลางคือมีค่า pH ประมาณ 4.5-6.0 ส่วนใหญ่มีการระบายน้ำไม่ค่อยดี ดินมีระดับความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนใหญ่ใช้ทำนา แต่บางแห่งเป็นป่าละเมาะ

หรือป่าเต็งรัง กลุ่มชุดดินที่ 48 พบมากบริเวณพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงเนินเขา คิดเป็นร้อยละ 45 ของพื้นที่บ้านสา ลักษณะโดยทั่วไปส่วนใหญ่เนื้อดินบนเป็นดินร่วนปนทราย ส่วนดินล่างเป็นดินร่วนเหนียวปนเศษหินหรือปนกรวด ก้อนกรวดขนาดใหญ่เป็นหินกลมมน ถ้าเป็นดินปนเศษหิน มักพบชั้นหินพื้นดิน กว้าง 50 ซม. ดินเป็นสีน้ำตาล สีน้ำตาลปนแดง สีแดงปนเหลือง เป็นดินตื้นมาก มีความเป็นกรดเล็กน้อยถึงปานกลางคือมีค่า pH 5.0-7.0 มีการระบายน้ำดี ดินมีระดับความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ใช้เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าละเมาะ และทุ่งหญ้าธรรมชาติ บางแห่งใช้ปลูกพืชไร่หรือไม้โตเร็ว และกลุ่มชุดดินที่ 62 พบในพื้นที่ภูเขา คิดเป็นร้อยละ 25 ของพื้นที่บ้านสา ลักษณะโดยทั่วไป มีทั้งดินลึกและดินตื้น มีลักษณะของเนื้อดินและระดับความอุดมสมบูรณ์แตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดของหินต้นกำเนิดในบริเวณนั้น มักมีเศษหิน ก้อนหิน หรือหินโผล่กระจายอยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่ยังปกคลุมด้วยป่าไม้ประเภทต่างๆ เช่น ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง หรือป่าดิบชื้น หลายแห่งมีการทำไร่เลื่อนลอย โดยไม่มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินสูง จนบางแห่งเหลือแต่หินโผล่ กลุ่มชุดดินนี้ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เนื่องจากมีปัญหาหลายประการที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ควรสงวนไว้เป็นป่าตามธรรมชาติ เพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร

2) แหล่งน้ำ ในบ้านสาได้มาจาก น้ำฝน แหล่งน้ำผิวดิน และแหล่งน้ำใต้ดิน ดังนี้

2.1) น้ำฝน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,381.90 มิลลิเมตรต่อปี ในรอบ 11 ปีที่ผ่านมา ดังกล่าว

2.2) แหล่งน้ำผิวดิน ได้มาจากน้ำห้วยและอ่างเก็บน้ำ ได้แก่ ห้วยเหียง และห้วยบง ซึ่งลำน้ำไหลลงมาจากภูเขาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ โดยน้ำห้วยทั้ง 2 ไหลลงมารวมกันที่อ่างเก็บน้ำห้วยบงเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีขนาดความจุ 3,240,000 ลูกบาศก์เมตร สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2539 มีขนาดความกว้าง 300 x 1,000 เมตร แหล่งน้ำที่ใช้อุปโภค บริโภคในหมู่บ้านมาจากน้ำผิวดินเป็นหลัก ซึ่งชาวบ้านนำมาสร้างเป็นระบบประปาภูเขา ทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี นอกจากนั้นยังมีการใช้น้ำบ่อร่วมด้วย ในขณะที่แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ร่วมกับการใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยบง บ้านสาถือว่าเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตรของหมู่บ้าน ใกล้เคียงด้วยเนื่องจากจะมีการผันน้ำไปใช้ในบ้านจุ่น บ้านทุ่งกล้วยหมู่ 4 และ 5 บ้านทุ่งกว้าว บ้านก้อหลวง บ้านก้อน้อย และบ้านก้อคยาว ซึ่งแบ่งทางเดินน้ำออกเป็น 3 เส้นทาง คือเส้นทางฝั่งซ้ายและขวาของถนนหลวงตัดผ่านหมู่บ้านหมายเลข 1093 ผ่านบ้านจุ่น บ้านทุ่งกล้วยหมู่ 4 และ 5 บ้านทุ่งกว้าว บ้านก้อหลวง บ้านก้อน้อย และเส้นทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านผ่านบ้านจุ่นและบ้านก้อคยาว โดยหมู่บ้านที่ใกล้บ้านสาที่สุดจะได้ใช้น้ำสำหรับทางการเกษตรก่อนแล้วเรียงลำดับต่อไปยัง

หมู่บ้านที่ไกลออกไป ซึ่งจะมีผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นคนประสานงานสำหรับการเปิด-ปิด ประตูนํ้า

2.3) แหล่งนํ้าใต้ดินเป็นนํ้าที่ได้มาจากการชุดบ่อและให้นํ้าซึมขึ้นมา โดยมีระดับ ความลึกของนํ้าใต้ดินตั้งแต่ 9 – 59 เมตร นํ้าใต้ดินในพื้นที่บ้านสามีปริมาณการผลิตอยู่ที่ 2 – 10 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง บ่อนํ้าในบ้านสามีจำนวน 123 บ่อ แบ่งออกเป็นบ่อนํ้าใช้ส่วนตัวและบ่อ นํ้าสาธารณะจำนวน 120 และ 3 บ่อ

3) ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในพื้นที่บ้านสามีเฉพาะด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เท่านั้น นอกเหนือจากนั้นจะเป็นพื้นที่ราบ และเนินเขาขนาดเล็ก สภาพของป่าไม้ค่อนข้างอุดม สมบูรณ์และเป็นป่าเบญจพรรณซึ่งมีระดับความสูงตั้งแต่ 400-800 เมตร ป่าไม้ร้อยละ 60 ที่อยู่ใน ขอบเขตหมู่บ้านเป็นป่าเศรษฐกิจ ที่เหลือเป็นป่าเสื่อมโทรมและพื้นที่ว่างเปล่า ซึ่งกำลังถูกแทนที่ ด้วยยางพารา เนื่องด้วยบ้านสามีอ่างเก็บนํ้าและเป็นแหล่งนํ้าหลักของหมู่บ้าน ทำให้ลักษณะป่าไม้มี ความชุ่มชื้นสูงและคุณภาพดินดีกว่าป่าเต็งรัง มีไม้ยืนต้นที่พบเห็นได้แก่ ตะแบก ประดู่ สัก เป็น ต้น ส่วนไม้ตระกูลไผ่ ได้แก่ ไผ่ป่า ไผ่บง ไผ่รวก ไผ่ไร่ เป็นต้น

2.3.4 ลักษณะทางสังคม/วัฒนธรรมและประชากร

1) ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

จากการสอบถามผู้สูงอายุและผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าประวัติความเป็นมา ของหมู่บ้านแต่เดิมเป็นอย่างไร ทราบเพียงแต่ว่าในปี พ.ศ. 2432 ชาวบ้านจากบ้านศรีสะเกตุ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้นามสกุล “ไชยยะ” ซึ่งเป็นนามสกุลเดิมของบรรพบุรุษที่ย้ายมาอยู่แต่แรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ทางราชการ ได้ประกาศจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้าน อพป. (อาสาสมัครและป้องกันตนเอง) ในอดีตบ้านสามีมีปัญหา ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่มาจากประเทศลาว เป็นปัญหาการแบ่งแยกดินแดนและยาเสพติด โดยใช้ เส้นทางหลังอ่างเก็บนํ้าห้วยบงในการลำเลียงอาหารและยาเสพติด เนื่องจากเส้นทางดังกล่าวเป็น ทางเดินเท้าสามารถเชื่อมต่อไปยังชายแดนประเทศลาวได้โดยมีระยะทาง 3 กิโลเมตร นอกจากนั้น ระหว่างทางจะพบถ้ำที่นำคนเข้าไปอยู่ได้ 300 คนซึ่งใช้เป็นแหล่งสร้างและพักกองกำลังของ ผู้ก่อการร้าย เส้นทางเดินเท้านี้ กองกำลังทหารของประเทศไทยสามารถเข้าจับกุมการขนย้ายยาเสพติดรายใหญ่ได้ ในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการก่อตั้งหน่วยงาน อส. (สมาชิกกองอาสารักษาดินแดน) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการพัฒนาและป้องกันภัยต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น ปัญหายาเสพติด การลักลอบ ตัดไม้ทำลายป่า และโจรสลัด

2) สภาพบ้านเรือน

บ้านสาแแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยได้แก่ บ้านลุ่ม บ้านใหม่ห้วยเอื้อง และบ้านใหม่ต้นธาตุ บ้านลุ่มมีสิ่งก่อสร้างหรือบ้านที่เป็นปูน (ก่ออิฐถือปูน) 1 ถึง 2 ชั้น บ้านที่ทำจากไม้มีการต่อเติมให้เพิ่มความสะดวกสบายและเพิ่มความเป็นส่วนตัวมากขึ้น บ้านแต่ละหลังจะมีรั้วกันเพื่อแบ่งพื้นที่ให้เป็นของตัวเอง ในแต่ละหลังคาเรือนมีอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เพื่อความบันเทิงหลายอย่าง เช่น โทรทัศน์สี เครื่องเล่นวีซีดี เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนั้นความหลากหลายทางด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านในกลุ่มบ้านนี้ยังมีมากกว่ากลุ่มบ้านย่อยใกล้เคียง ใดก็ตามยังมีบ้านที่เป็นสิ่งก่อสร้างแบบเก่า ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่ และหญ้าคา มีการกระจายอยู่ทั่วไปในบ้านลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มบ้านทางทิศเหนือซึ่งแสดงให้เห็นสภาพความเป็นชนบทแบบเก่า โดยไม่มีเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ นอกจากโทรทัศน์

บ้านใหม่ห้วยเอื้องเป็นกลุ่มบ้านที่ขยายตัวมาจากบ้านลุ่มไปตามเส้นทางถนนที่เชื่อมต่อไปยังบ้านปางใหม่ ซึ่งเป็นถนนที่ตัดผ่านกลางทุ่งนา สภาพบ้านเรือนที่สร้างมาก่อนจะเป็นบ้าน 2 ชั้น โดยตัวบ้านอยู่ชั้นบนและด้านล่างเป็นพื้นที่โล่ง สำหรับบ้านที่สร้างขึ้นมาใหม่จะเป็นบ้านปูน 1 ชั้น การแบ่งบริเวณบ้านจะใช้รั้วไม้ไผ่ที่สานกันกั้นระหว่างกลุ่มบ้าน 2 – 3 หลังคาเรือน นอกจากนั้นเครื่องใช้ไฟฟ้าส่วนใหญ่จะเป็นโทรทัศน์และวิทยุ ส่วนบ้านใหม่ต้นธาตุมีสภาพของบ้านเรือนเป็นชนบท บ้านทุกหลังคาเรือนทำมาจากไม้ที่มีการเปลี่ยนหลังคาจากหญ้าคาหรือ สังกะสีไปเป็นกระเบื้อง ส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว และยังพบเห็นช้างขัวอยู่ในบริเวณ 3 – 4 กลุ่มบ้าน

3) ลักษณะประชากร

จำนวนประชากร (ตาราง 2.20) ในบ้านสามมี 977 คน เป็นชาย 503 คน และหญิง 474 คน โดยที่ประชากรร้อยละ 99.7 ถือสัญชาติไทย และประชากรร้อยละ 0.3 ไม่มีสัญชาติ บ้านสามมีจำนวน 247 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรจำนวน 229 ครัวเรือน (ครัวเรือนที่ปลูกยางพารามีจำนวน 74 ครัวเรือน) และมีจำนวนเกษตรกร 621 คน ประชากรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ

จากตาราง 2.21 พบว่าประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในช่วงอายุ 18 – 49 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยแรงงานภาคการเกษตร ส่วนระดับการศึกษาของประชากรในหมู่บ้านอยู่ที่ชั้นประถมศึกษา และ มัธยมศึกษาตอนต้น

ตาราง 2.20 อายุของประชากร

อายุจำนวน (คน)	ชาย	หญิง	รวม
น้อยกว่า 1	14	7	21
1-2	5	3	8
3-5	5	5	10
6-11	29	23	52
12-14	18	18	36
15-17	20	40	60
18-49	280	279	559
50-60	52	39	91
มากกว่า 60	80	60	140
รวม	503	474	977

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2548.

ตาราง 2.21 ระดับการศึกษาของประชากร

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)
ก่อนประถมศึกษา	39
ประถมศึกษา	671
มัธยมศึกษาตอนต้น	155
มัธยมศึกษาตอนปลาย	76
อนุปริญญา	12
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	24

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2548.

อาชีพส่วนใหญ่ในบ้านสาเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต โดยคนรุ่นพ่อแม่ปู่ย่า สำหรับคนรุ่นใหม่ก็จะเปลี่ยนอาชีพไปทำนอกภาคการเกษตร เพราะได้รับการศึกษาที่สูงกว่า และไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่ แต่สำหรับบางคนที่มีฐานะทางบ้านไม่ดีก็จะทำการเกษตรสืบต่อจากพ่อแม่ต่อไป เนื่องจากไม่มีทุนในการศึกษา ไม่มีรายได้มากพอสำหรับทำอย่างอื่นนอกจากใช้เป็นทุนหมุนเวียนทำการเกษตรและเลี้ยงครอบครัว บ้านสาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่กำลังพัฒนา โดยได้รับอิทธิพลมาจากความเจริญของชุมชนเมือง ทำให้มีความหลากหลายทางด้านอาชีพมากมาย นอกจากเกษตรกร เช่น ช่างเย็บผ้า นักดนตรี พ่อค้า ช่างไม้ รับเหมาก่อสร้าง ครู เจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ธนาคาร เป็นต้น

การรวมกลุ่มทางสังคมของประชากรในหมู่บ้านมีจำนวนหลายกลุ่มแต่แต่ละกลุ่มก็จะมีเงื่อนไขการบริหารจัดการและ การได้รับสิทธิประโยชน์ต่างๆ ให้แก่สมาชิก โดยส่วนใหญ่การรวมกลุ่มเหล่านี้ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีมากกว่าการทำหรือดำเนินการเพียงคนเดียว เช่น การรวมกลุ่มขายผลผลิตทางเกษตรทำให้ได้ราคาดีและมีอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้า การรวมกลุ่มให้สมาชิกกู้ยืมเงินซึ่งมีดอกเบี้ยน้อยกว่าการกู้ยืมจากนายทุน การรวมกลุ่มกันหาตลาดส่งขายผลิตภัณฑ์ภายในหมู่บ้าน เป็นต้น กลุ่มทางสังคมในบ้านสาที่มีการจัดตั้งขึ้นและมีแนวโน้มที่จะอยู่ได้มั่นคงต่อไปในอนาคต ได้แก่ กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มข้าว กข6 กลุ่มยางพารา กลุ่มลำไย และกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ในขณะที่กลุ่มทางสังคมที่จัดตั้งขึ้นและมีแนวโน้มที่จะลดบทบาทลงหรือ ยกเลิกออกไปในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มตัดเย็บ กลุ่มทอผ้า กลุ่มกบ/ปลา กลุ่มจักรสาน และกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการประสานงานและบริหารกลุ่ม สมาชิกไม่ให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอและได้รับผลตอบแทนน้อย

4) วิถีชีวิตในชุมชน

แม้ว่าบ้านสาจะเริ่มมีความเจริญ โดยได้รับอิทธิพลมาจากสังคมเมือง แต่โดยพื้นฐานโดยรวมของหมู่บ้านยังเป็นสังคมชนบท นั่นคือ ชาวบ้านยังคงนิยมที่จะพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านข้างเคียงก่อนไปและ กลับจากที่ทำงาน พืชผักสวนครัวในบริเวณบ้านที่มีมากเกินความต้องการก็จะแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ที่พ่อแม่ลูกปู่ย่าตายายจะอยู่ร่วมกัน ชาวบ้านให้ความสำคัญกับประเพณีความเชื่อและคำสั่งสอนของบรรพบุรุษเช่น อย่าวิ่งเล่นบนเรือน เพราะผีปู่ย่าจะนำไปซ่อน ห้ามนำดินมากลบบ่อน้ำเพราะจะทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เป็นต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ของบ้านสาเป็นเกษตรกรที่ต้องใช้แรงงานในการทำไร่ทำสวน ทำให้มีช่วงเวลาในการเข้านอนเวลาประมาณ 21.00 - 22.00 นาฬิกา และตื่นนอนเวลา 05.00 - 06.00 นาฬิกา โดยจะออกไปทำไร่ทำสวนหลังรับประทานอาหารเช้าเวลา 08.30 นาฬิกาและกลับมาเวลา 16.30 นาฬิกา ผู้ปกครองจะนำเด็กนักเรียนไปส่งที่โรงเรียนเวลา 07.00 นาฬิกาด้วยรถมอเตอร์ไซด์ สำหรับนักเรียนที่มีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียนก็จะใช้การเดินไปแทน ส่วนใหญ่การทำอาหารของชาวบ้านจะหาซื้อจากร้านค้าที่นำของสดมาขายมากกว่าที่ต้องจัดหาเองตามบริเวณบ้าน เมื่อมีงานประเพณีในหมู่บ้านชาวบ้านจะให้ความร่วมมือทุกหลังคาเรือน มีการช่วยเหลือกันจัดเตรียมกิจกรรมต่างๆ ก่อนจะมีการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ตามกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

5) วัฒนธรรมและประเพณี

ในสังคมชนบทเป็นสังคมที่มีความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ลูกหลานยังคงสืบทอดต่อกันมา โดยเฉพาะการนับถือผี ในบ้านสามีกุ่มผี 2 กลุ่ม ที่ชาวบ้านให้ความเคารพและมีการ

จัดประเพณีการเลี้ยงเป็นประจำทุกปี เพื่อความเป็นสิริมงคลของครอบครัวและหมู่บ้าน ได้แก่ ฝึบู่ยา และฝึเจ้าพ่อพญา

ฝึบู่ยาเป็นฝึของบรรพบุรุษ ตามความเชื่อของชาวบ้านคือ วิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยปกป้องรักษาครอบครัวและญาติพี่น้องให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง การเลี้ยงฝึนั้นจะเลี้ยงวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 4 ประมาณวันที่ 20 มีนาคมของทุกปี โดยญาติพี่น้องจะมารวมตัวกันและไปทำพิธีที่บ้านต้นฝึฝายมารดา โดยการนำเหล่า หัวหมู และไก่ ไปประกอบการเช่นไหว้ บอกกล่าวให้ฝึได้รับรู้ถึงการทำความเคารพ หลังจากนั้นญาติพี่น้องก็จะมีการจัดเลี้ยงสังสรรค์มีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว เพื่อเป็นการแนะนำสมาชิกใหม่และทำความรู้จักซึ่งกันและกัน สำหรับฝึเจ้าพ่อพญาเป็นฝึประจำหมู่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเคารพ ศาลเจ้าพ่อพญาตั้งอยู่ในโรงเรียนบ้านสา ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีการทำพิธีเลี้ยงทุกวันปีใหม่เมือง เช่นเดียวกับการเลี้ยงฝึบู่ยา นอกจากนั้นชาวบ้านที่มีการขนานขอไว้กับเจ้าพ่อพญาก็จะมีการเลี้ยงแก้บนตามวันเวลาที่สะดวก

6) ระบบการปกครอง

ผู้ใหญ่บ้านเป็นตำแหน่งที่ควบคุมดูแลสมาชิกภายในหมู่บ้านทุกคน เป็นตำแหน่งที่ได้รับการแบ่งเขตการปกครองตามระบบการปกครองของประเทศ สมาชิกในหมู่บ้านจะให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่บ้านไม่ว่าสมาชิกจะมีอายุน้อยหรือมากกว่า แต่การปกครองภายในหมู่บ้านมีความล่าช้าในด้านการแจ้งข่าวสารและการพัฒนา เพราะผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึงในเวลาสั้นๆ ทำให้มีการแบ่งพื้นที่การปกครองบอยขึ้นมาในหมู่บ้านเรียกว่า “คุ้ม” (ตาราง 2.22) ซึ่ง 1 คุ้มจะมีหัวหน้าผู้รับผิดชอบอยู่ 1 คน ซึ่งแต่ละคนจะรับงาน เพื่อแบ่งเบาภาระให้กับผู้ใหญ่บ้าน ในบ้านสาแบ่งออกได้ 10 คุ้ม โดยแต่ละคุ้มมีการปกครองจำนวนหลังคาเรือน บ้านสามีหอกระจายข่าวอยู่ที่วัดบ้านสาสมาชิกทุกคนสามารถขอใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์หรือแจ้งบอกข่าวทั่วไปได้ สำหรับสมาชิกที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ใดๆ ในหมู่บ้าน คนที่มีอายุน้อยกว่าก็จะให้ความเคารพผู้ที่มีอายุมากกว่า โดยไม่มีการแบ่งแยกทางด้านฐานะของครอบครัว หน้าที่การงานและจำนวนเครือญาติ

ตาราง 2.22 จำนวนหลังคาเรือนต่อคุ้ม

คุ้ม	จำนวนหลังคาเรือน
1	33
2	14
3	12
4	17
5	31
6	22
7	24
8	32
9	26
10	36

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2548.

2.3.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

บ้านสามิถนทางหลวงหมายเลข 1093 ตัดผ่านกลางหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางความกว้าง 6 เมตร เป็นถนนที่ผ่านหมู่บ้านใกล้เคียงบ้านสาที่อยู่อาศัยได้และทิศเหนือได้แก่ บ้านจุ่น บ้านหัวนา นอกจากนั้น บ้านสายังมีถนนที่เชื่อมต่อไปยังบ้านปอใหม่และบ้านก้อดยาว 1 เส้นทางและถนนเชื่อมต่อไปยังวัดธาตุขุนบง 1 เส้นทาง เป็นถนนลาดยางความกว้าง 4 เมตร ถนนแยกย่อยในหมู่บ้านที่เรียกว่า “ซอย” ในบ้านสามิจำนวน 13 ซอยมีขนาดความกว้าง 3 เมตร และทำจากปูนซีเมนต์ บ้านสามิไฟฟ้าใช้ทุกหลังคาเรือน ระบบประปาของบ้านสาเป็นประปาภูเขาที่ต่อมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยบง ในช่วงฤดูหนาวและฤดูฝนจะมีการเปิดน้ำให้ไหลตลอดทั้งวัน แต่ในช่วงฤดูร้อนจะมีการเปิดปิดน้ำเป็นช่วงเวลาคือ เวลาปิดน้ำ 10.00 นาฬิกา เพราะช่วงเวลาดังกล่าวต้องแบ่งน้ำให้การเกษตร ถ้าใช้น้ำพร้อมกัน น้ำจะมีไม่เพียงพอในการใช้ตลอดทั้งปี ระบบโทรศัพท์ในหมู่บ้านมีทั้งโทรศัพท์สาธารณะ โทรศัพท์บ้าน และโทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์สาธารณะมี 2 เครื่องเป็นแบบใช้บัตรและหยอดเหรียญ โทรศัพท์บ้านมีจำนวน 22 หลังคาเรือน และกำลังดำเนินการขอหมายเลขเพิ่มเติม 100 เลขหมาย สำหรับโทรศัพท์มือถือ โดยเฉลี่ยแล้วจะมีหลังคาเรือนละ 1 เครื่อง โดยผู้ให้บริการโทรศัพท์ของ AIS และ DTAC มีคลื่นสัญญาณ ส่วน ORANGE ไม่มีคลื่นสัญญาณ

2) การถือครองที่ดิน

บ้านสามิพื้นที่ทั้งหมด 15,000 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ทางการเกษตร 2,400 ไร่ ได้แก่ พื้นที่นาข้าว 804 ไร่ พืชไร่ 1,202 ไร่ พืชสวน 394 ไร่ พื้นที่อื่นๆ 497 ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัยรวมกับพื้นที่ป่าไม้ 12,103 ไร่ ข้าวที่มีการปลูกในบ้านสามิทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว พืชไร่ได้แก่ ข้าวโพด

เลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดหวาน ถั่วลิสง จิง ข้าวไร่ กระเทียม หอมแดง และพริก ส่วนพืชสวนได้แก่ มะม่วง ลำไย มะขาม และยางพารา (ตาราง 2.23)

การบุกรุกทำลายป่าไม้ในบ้านสา มีจำนวนน้อย เนื่องจากมีหน่วยงานของกรมป่าไม้เข้าไปใกล้พื้นที่หมู่บ้านทำให้มีการดูแลจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้อยู่เสมอ นอกจากนั้นบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยบงยังมีเจ้าหน้าที่ อส. ประจำหมู่บ้านช่วยตรวจสอบการบุกรุกทำลายป่าไม้ ที่ดินของเกษตรกรส่วนใหญ่จึงเป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ โดยเฉพาะ โฉนด และสปก. นอกจากนั้นยังมีเอกสารสิทธิ์แบบ นส.2 นส.3ก อขท. และ กสน. แต่มีจำนวนไม่มาก ทำให้การเป็นเจ้าของที่ดินของเกษตรกรมีลักษณะผสม คือ มีและไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยเฉลี่ยแล้วการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนเท่ากับ 12 ไร่ แบ่งออกเป็นที่มีเอกสารสิทธิ์ 8 ไร่ และไม่มีเอกสารสิทธิ์ 4 ไร่

ตาราง 2.23 ชนิดพืชและพื้นที่ปลูก

กลุ่มพืช	ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)
นาข้าว	ข้าวเหนียว	707
	ข้าวเจ้า	97
พืชไร่	ข้าวโพด	452
	ถั่วลิสง	60
	จิง	40
	ข้าวไร่	213
	กระเทียม	220
	หอมแดง	260
	พริก	20
พืชสวน	มะม่วง	40
	ลำไย	110
	มะขาม	50
	ยางพารา	194

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย, 2545.

3) รายได้เฉลี่ยต่อปี

บ้านสาเป็นชุมชนชนบทที่กำลังได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของกิ่งอำเภอ ทำให้มีสิ่งปลูกสร้างแบบผสมผสานระหว่างชุมชนเก่าและใหม่ นอกจากนั้นยังมีความหลากหลายทางด้าน การประกอบอาชีพที่ชาวบ้านมีทางเลือกมากขึ้น อย่างไรก็ตามอาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้านยังเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การเกษตรทำรายได้ให้แก่ครอบครัวในการขายผลผลิตจากพืชไร่ เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่วลิสง หอมแดง เป็นต้น พืชสวน เช่น ลำไย ลิ้นจี่ เป็นต้น แต่รายได้ของ

เกษตรกรคิดเป็นหน่วยต่อปี เพราะผลผลิตทางการเกษตรใช้เวลาในการเพาะปลูกยาวนานและขายผลผลิตได้ปีละ 1 ครั้ง ในขณะที่การเลี้ยงสัตว์ เพื่อขายส่วนใหญ่จะเป็น โคและสุกร โดยจะขายเมื่อต้องการนำเงินมาใช้จ่ายที่มีความจำเป็นอย่างมากและสามารถขายได้ทุกฤดูกาล สำหรับรายได้ของคนภายในครอบครัวที่ทำงานนอกภาคการเกษตรขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา ถ้าระดับชั้นปริญญาตรี จะได้รับเงินประมาณ 7,200 บาท อนุปริญญา จะได้รับ 5,000 บาท มัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้รับ 4,500 บาท เป็นต้น ซึ่งเป็นรายได้ที่สม่ำเสมอและมีความแน่นอน ไม่ต้องมีปัจจัยเสี่ยงมากเหมือนทำเกษตรกรรม โดยเฉลี่ยแล้วรายได้ต่อครัวเรือนของประชากรเท่ากับ 50,000 บาทต่อปี

4) แรงงาน

แรงงานที่พบในบ้านสาสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ แรงงานในครัวเรือน แรงงานแลกเปลี่ยน และแรงงานรับจ้าง ในอดีตแรงงานในครัวเรือนและแรงงานแลกเปลี่ยนเป็นที่นิยมกันมาก เนื่องจากเกษตรกรไม่มีรายได้มากพอที่จะสามารถจ้างแรงงานได้ เพราะการทำเกษตรต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูง แต่ขายผลผลิตในราคาต่อหน่วยต่ำทำให้การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นการช่วยประหยัดต้นทุนได้วิธีหนึ่ง ในขณะที่ปัจจุบันทางเลือกในการประกอบอาชีพของชาวบ้านมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะบุตรหลานที่ออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรมีรายได้เพียงพอที่จะสามารถจ้างแรงงานให้ทำงานไร่หรือสวนของพ่อแม่ได้ เนื่องจากต้องการช่วยแบ่งเบาภาระการทำเกษตรของพ่อแม่ไม่ให้ลำบากมากเหมือนในอดีตที่ต้องไปใช้แรงงานแลกเปลี่ยนคืนให้กับเพื่อนบ้านทุกวันในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก อย่างไรก็ตามการเก็บเกี่ยวของพืชบางชนิด เช่น หอมแดง กระเทียม ถั่วลิสง เป็นต้น การจ้างแรงงานจะมีความได้เปรียบจากการแลกเปลี่ยนแรงงานตรงที่ไม่ต้องรอลำดับคิวของการเข้ามาทำงานในไร่หรือสวนของตัวเองที่ต่อมาจากเพื่อนบ้านซึ่งบางครั้งทำให้คุณภาพของผลผลิตลดต่ำลงมาก การเก็บเกี่ยวที่เร็วและซ้ำกันไป แต่การจ้างแรงงานสามารถควบคุมได้ว่าต้องการที่จะเก็บผลผลิตวันไหนและต้องการเก็บกี่วัน โดยสามารถควบคุมจำนวนแรงงานและทำให้ขายผลผลิตได้ในช่วงราคาที่ต้องการ

2.3.6 ระบบการเกษตร

การเกษตรภายในบ้านมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้าน และยังทำรายได้ให้กับครอบครัวด้วย การเกษตรในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพืชไร่ พืชสวน และการเลี้ยงสัตว์ จากข้อมูลการสำรวจโดยองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย พบว่าพื้นที่ปลูกพืชไร่ของเกษตรกรมีจำนวนมากที่สุด และมีความหลากหลายของชนิดพืชมากกว่ากลุ่มพืชสวน ในขณะที่การเลี้ยงสัตว์พบเห็นได้เป็นจำนวนน้อยในแต่ละครัวเรือน การเกษตรของบ้านสา

เป็นแบบอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ในช่วงฤดูแล้งจะมีการผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยบงมาใช้ทางการเกษตรทั้งพืชไร่และพืชสวน ซึ่งทำให้การเกษตรมีการปลูกพืชตลอดทั้งปี

1) การเพาะปลูก บ้านสามมีการปลูกพืชไร่หลายชนิดเนื่องจากเป็นพืชที่มีช่วงระยะเวลาในการเพาะช่วงสั้นประมาณ 3 – 4 เดือน ประกอบกับการมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านแหล่งน้ำ ทำให้ปลูกพืชได้หลายครั้งในรอบ 1 ปี ซึ่งเกษตรกรบางรายสามารถปลูกพืชได้ถึง 3 ครั้ง แต่ส่วนใหญ่นิยมปลูกกัน 2 ครั้ง โดยการปลูกพืชอื่นๆ เช่น หอมแดง กระเทียม และถั่วลิสง หลังจากการทำนา การทำนาในบ้านสาจะใช้น้ำที่ผันมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยบงและน้ำตามห้วยต่างๆ ซึ่งข้าวที่ปลูกได้แก่ ข้าวพันธุ์ กข6 และข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมือง ผลผลิตที่ได้เกษตรกรจะนำมาใช้ในการบริโภค ในครอบครัวถ้าเหลือก็จะนำมาขายให้พ่อค้าในหมู่บ้าน สำหรับการขายหอมแดง กระเทียม และถั่วลิสง มี 2 แบบคือ ขายให้พ่อค้าในไร่นาที่หลังจากเก็บเกี่ยวและเก็บไว้ขายที่หลัง รอให้มีราคาต่อกิโลกรัมสูงขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของเกษตรกรแต่ละรายว่าจะเลือกขายแบบไหน การขายผลผลิตให้พ่อค้าทันทีจะได้ปริมาณน้ำหนักของความชื้นภายในพืชรวมเข้าไปด้วย ทำให้ได้น้ำหนักมากแต่มีราคาต่อกิโลกรัมต่ำ ในขณะที่นำผลผลิตมาเก็บไว้ (ตากแห้ง) เพื่อรอขายจะได้น้ำหนักน้อยแต่ราคาต่อกิโลกรัมสูงเช่น หอมแดงสดราคา 3.50 บาทต่อกิโลกรัม หอมแดงแห้งราคา 12 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับพริกและขิงมีการปลูกไม่มาก เนื่องจากการดูแลรักษายากและใช้แรงงานในการเก็บผลผลิตบ่อย ส่วนข้าวไร่นามีแนวโน้มที่จะลดพื้นที่ปลูกลงและหันมาปลูกยางพาราทดแทน เพราะชาวบ้านไม่ค่อยนิยมมาบริโภคกัน

ไม้ผลที่มีการปลูกในบ้านสาโดยเรียงลำดับจากพื้นที่ปลูกมากที่สุด ได้แก่ ยางพารา ลำไย มะขาม และมะม่วง ยางพาราเป็นพืชที่กำลังเริ่มปลูกในช่วง 3 – 4 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเห็นตัวอย่างของสวนเกษตรกรที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงที่สามารถกรีดยางขายได้ราคาดี ทำให้เป็นที่สนใจปลูกของเกษตรกรเป็นจำนวนมาก เกษตรกรส่วนใหญ่จะนำมาปลูกทดแทนข้าวไร่นาที่ไม่ได้นำผลผลิตมาบริโภค และปลูกแซมระหว่างต้นลำไย มะขาม หรือมะม่วง ที่ไม่ค่อยให้ผลผลิตที่ดีและมีอายุมาก คาดว่าเกษตรกรจะสามารถเริ่มกรีดยางได้ในปี พ.ศ. 2550 นอกจากนั้นการปลูกยางพารายังมีความต้องการปลูกเพิ่มมากขึ้นในทุกปี สำหรับเกษตรกรที่ปลูกลำไย โดยเฉลี่ยแล้วจะขายได้ประมาณ 30,000 บาทต่อปี ซึ่งยังไม่รวมกับต้นทุนในเรื่องปุ๋ย ฮอร์โมนและยาฆ่าแมลง ที่มีค่าใช้จ่ายสูงคือ 15,000 ต่อปี โดยเฉพาะปุ๋ยที่มีขายเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี แต่ลำไยที่ปลูกในบ้านสาไม่ได้ใช้สารเคมีเร่งการเจริญเติบโต เพราะสารเคมีมีราคาแพงทำให้ต้นลำไยทรุดโทรมเร็วและต้องให้น้ำในปริมาณมากในการช่วยละลายสารเคมี ส่วนสวนมะขามเริ่มมีการปลูกทดแทนด้วยยางพารามากขึ้น เนื่องจากไม่ค่อยให้ผลผลิตและมีปัญหาเชื้อราในฝัก ทำให้ขายผลผลิตไม่ได้ นอกจากนั้นยังขาดการเข้ามาแนะนำการดูแลรักษาจากหน่วยงานอื่นๆ สำหรับมะม่วงที่มีการปลูกไม่มากเกษตรกรจะ

นำไปขายที่ตลาดที่กิ่งอำเภอ หากเหลือหลังฤดูออกผลผลิตก็จะนำมาทำมะม่วงกวน เพื่อการบริโภค
ไม้ผลอีกชนิดหนึ่งที่มีการปลูกในบ้านสาแต่ไม่ได้มีการสำรวจไว้จากองค์การบริหารส่วนตำบล คือ
ลิ้นจี่ ที่มีการปลูกประมาณ 7 ปีที่ผ่านมา แต่มีจำนวนพื้นที่ปลูกไม่มาก เกษตรกรที่ปลูกส่วนใหญ่จะ
เริ่มต้นเก็บผลผลิตได้ในปี พ.ศ. 2548 แต่มี 2 รายที่ขายผลผลิตไปแล้วหลายปี

ตาราง 2.24 ปฏิทินการปลูกพืช

ระบบ \ เดือน	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ค	พ.ย	ธ.ค
1	หอมแดง						ข้าว					
2		ถั่วลิสง					ข้าว					
3	กระเทียม						ข้าว					
4	กระเทียม				ข้าวไร่							
5			ข้าวโพด									

ที่มา: การสอบถามเกษตรกร, 2547.

2) การเลี้ยงสัตว์ สัตว์เศรษฐกิจที่พบในบ้านสาได้แก่ ไก่พันธุ์พื้นเมือง สุกร โค กระบือ
และปลา แต่มีจำนวนไม่มากในแต่ละชนิด เนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจเพื่อบริโภค
เพราะหาซื้อตามร้านค้าขายของสดง่ายและสะดวกกว่า นอกจากนั้นยังไม่ต้องเสียเวลานำสัตว์
ออกไปกินหญ้าตามทุ่งหญ้าและต้องมานั่งเฝ้าทั้งวัน ทำให้เสียเวลาการไปทำงานอื่น ไก่และโคพบ
เห็นบ้างตามลานบ้านและในทุ่งนา ชาวบ้านนิยมเลี้ยงไก่ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนโคเลี้ยงเพื่อ
ขายต่อ สัตว์เหล่านี้จะพบเห็นได้มากที่กลุ่มบ้านใหม่ต้นธาตุและบ้านใหม่ห้วยเอื้องที่มีสภาพการ
เป็นสังคมชนบท ในขณะที่สุกรและกระบือแทบจะไม่พบเลยในหมู่บ้าน แต่มีบางครัวเรือนที่มีเล้า
สุกรที่ปล่อยทิ้งร้างไว้ในบริเวณบ้านโดยเจ้าของบ้านให้เหตุผลในการเลิกเลี้ยงว่า ขาดทุนเมื่อ
คำนวณจากค่าอาหารและค่าแรง ส่วนปลาที่เกษตรกรเลี้ยงอยู่มากไว้ในบ่อเป็นปลาช่อนและปลาดุก
เลี้ยงไว้เพื่อขายให้กับพ่อค้า มีจำนวน 9 บ่อในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นบ่อขนาดเล็กโดยมีขนาดบ่อ
เท่ากับ 5 x 5 x 2 เมตร

3) ปัญหาการเกษตร เกษตรกรบ้านสาไม่ค่อยมีความรู้ถูกต้องในการดูแลจัดการไม้
ผลต่างๆ ทำให้การจัดการไม่มีประสิทธิภาพได้ผลผลิตน้อยและไม่มีคุณภาพ เกษตรกรต้องการให้
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาฝึกอบรมในการดูแลจัดการพืชทุกชนิดที่มีการปลูกในหมู่บ้านอย่าง
สม่ำเสมอ เกษตรกรที่มีที่ดินน้อยแต่ต้องการปลูกยางพารา ต้องการให้เจ้าหน้าที่ศูนย์ปฏิบัติการ
สงเคราะห์การทำสวนยาง ช่วยติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ เพื่อขอเช่าพื้นที่ทำกินใน
เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่เสื่อมโทรมหรือ พื้นที่ว่างเปล่า แม้ว่าจะมีการติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ทั้ง 2 ฝ่าย
หลายครั้งแต่ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ ปัจจุบันน้ำมันมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ต้นทุนการผลิตของ

เกษตรกรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะค่าขนส่งและปุ๋ยเคมี เป็นภาระที่เกษตรกรทุกคนต้องแบกรับมากขึ้นจากเดิมที่ขายผลผลิตได้กำไรน้อยอยู่แล้ว เกษตรกรต้องการให้รัฐบาลช่วยเพิ่มราคาผลผลิตทางการเกษตรทุกอย่างให้สูงขึ้น ไม่เฉพาะแต่พืชชนิดใดชนิดหนึ่งเท่านั้น หากราคาของสินค้าเกษตรซึ่งมีราคาเท่าเดิมหรือ มีแนวโน้มที่จะลดลง ในขณะที่ราคาของต้นทุนและปัจจัยการผลิตยังเพิ่มสูงขึ้น จะทำให้ผลต่างของรายได้และรายจ่ายมีน้อยลง เกษตรกรจำเป็นต้องหาทางออกโดยการใช้เงินกู้ยืมจากแหล่งต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งจาก ธกส. สหกรณ์การเกษตร หรือนายทุนในหมู่บ้านทำให้มีหนี้สินเพิ่มขึ้น

2.4 สรุป

ในบทนี้ได้กล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา พบว่าจังหวัดพะเยามีปัจจัยทางด้านกายภาพหลายประการที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกยางพารา ได้แก่ ความสูง ความลาดชัน ปริมาณน้ำฝน ดิน และพื้นที่ป่าไม้เสื่อมโทรม ในขณะที่ปัจจัยกายภาพบางปัจจัย ได้แก่ อุณหภูมิ จำนวนวันฝนตก และแหล่งน้ำทางการเกษตร อาจจะมีผลไม่มากต่อการปลูกยางพารา เนื่องจาก อุณหภูมิ และจำนวนวันฝนตกมีค่าใกล้เคียงกันในแต่ละอำเภอและมีค่าต่ำกว่าความต้องการพื้นฐานของยางพาราตามที่สถาบันวิจัยได้กำหนดไว้ ส่วนแหล่งน้ำทางการเกษตร ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ราบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทำนาและปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวนาข้าว มากกว่ายางพาราที่มีการปลูกบนเชิงเขา ซึ่งน้ำฝนจะมีความสำคัญมากกว่า ส่วนปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม/วัฒนธรรมของประชากรภายในจังหวัดมีความเหมาะสมที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราของเกษตรกร สำหรับพื้นที่ศึกษาบ้านน้ำมิน พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นเขตพื้นที่ป่าไม้ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์และเป็นพื้นที่แห้งแล้งทำให้เป็นปัญหาต่อการปลูกยางพารา เช่นเดียวกับระดับการศึกษาและรายได้ของเกษตรกรที่อยู่ในระดับต่ำซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการยอมรับ ในขณะที่ปัจจัยทางด้านอื่นค่อนข้างมีความเหมาะสม โดยเฉพาะปัญหาการมีผลผลิตตกต่ำของข้าว โปดในหมู่บ้านที่ทำให้เกษตรกรมีความต้องการปลูกยางพารากันเป็นจำนวนมาก ส่วนบ้านสามมีความเหมาะสมในการปลูกยางพารา เพราะมีปัจจัยทางด้านกายภาพ สังคม/วัฒนธรรมเหมาะสม นอกจากนั้นการมีผลผลิตตกต่ำของไม้ผล ยังมีผลทำให้เกษตรกรหันมาปลูกยางพารากันมากขึ้น ในขณะที่การขาดแคลนเงินทุนจะเป็นอุปสรรคต่อการปลูกยางพาราของเกษตรกรในหมู่บ้าน